

**ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА
ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ЕКОНОМІКИ
Кафедра публічного управління та адміністрування**

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему:

Розвиток освітнього потенціалу в Хмельницькій області

Виконала:

студентка магістратури за
спеціальністю 281 Публічне управління
та адміністрування денної форми
навчання

Оксана Віталіївна КАВЕЦЬКА

Науковий керівник: доцентка кафедри
публічного управління та
адміністрування, к.е.н., доцентка
Олена Володимирівна ХИТРА

Рецензент:

АНОТАЦІЯ

Кавецька О.В. – Державна політика забезпечення розвитку сільських територій.

Магістерська робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 281 Публічне управління та адміністрування.

Робота присвячена важливій науковій проблемі, пов'язаній із забезпечення розвитку освітнього потенціалу у Хмельницькій області.

Поетапне формування цілісного освітнього потенціалу дозволить забезпечити високу якість та безперервність системи освіти протягом всього життя людини, задовольнити вимоги роботодавців до освіти і професійного зростання фахівця, підвищити результативність діяльності підприємства і його конкурентоспроможність за рахунок високого освітнього рівня персоналу. Надзвичайна важливість підвищення освітнього потенціалу визначає необхідність дослідження сутності і особливостей інвестицій в освіту. Вкладення в освіту носять не витратний, а інвестиційний характер.

Хмельниччина володіє потужним освітнім потенціалом, проте вона значно поступається не лише провідним освітнім та науковим центрам України, але й більшості інших міст та регіонів. Виявлено такі проблеми розвитку освітнього потенціалу Хмельницької області: розширення можливостей для задоволення різноманітних освітніх потреб громадян, оптимізація мережі та контингенту соціальних дошкільних закладів освіти для дітей з особливими потребами; придбання автобусів для забезпечення перевезення учасників навчального процесу у сільській місцевості, які проживають за межами пішохідної доступності до шкіл; створення оптимальних умов для навчання, виховання та проживання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; розширення традиційних функцій дошкільних закладів через створення та введення в дію різних форм, моделей, типів закладів освіти; потребує вирішення на державному рівні питання створення механізму замовлення робітничих кадрів та працевлаштування випускників професійно-технічних закладів освіти.

Для вирішення визначених проблем необхідні: визначення найбільш актуальних проблем і протиріч нинішнього етапу у гуманітарно-інноваційній сфері; привернення уваги до науково-освітнього виміру національних інноваційних реформ та окреслення пріоритетів розбудови економіки знань в Україні; усунення негативних наслідків попереднього етапу реформаційних перетворень у освітній, науковій, науково-технічній та інноваційній сферах.

Ключові терміни: державна політика, територія, сільська територія, розвиток, механізм, конкурентоспроможність.

SUMMARY

Kavetska OV - State policy to ensure the development of rural areas.

Master's Degree Program for Master's Degree in Specialty 281 Public management and administration.

The work is devoted to an important scientific problem related to the development of educational potential in Khmelnytsky region.

Gradual formation of holistic educational potential will ensure high quality and continuity of the education system throughout life, meet the requirements of employers for education and professional growth of the specialist, increase the efficiency of the enterprise and its competitiveness due to high educational level of staff. The extreme importance of increasing educational potential determines the need to study the nature and features of investment in education. Investments in education are not costly, but investment.

Khmelnytsky region has a strong educational potential, but it is far behind not only the leading educational and research centers of Ukraine, but also most other cities and regions. The following problems of development of educational potential of Khmelnytsky region are revealed: expansion of opportunities for satisfaction of various educational needs of citizens, optimization of a network and contingent of social preschool educational institutions for children with special needs; purchase of buses to ensure the transportation of participants in the educational process in rural areas who live outside walking distance to schools; creation of optimal conditions for education, upbringing and living of orphans and children deprived of parental care; expansion of traditional functions of preschool institutions through the creation and implementation of various forms, models, types of educational institutions; needs to address at the state level the issue of creating a mechanism for ordering workers and employment of graduates of vocational schools.

To solve the identified problems it is necessary to: identify the most pressing problems and contradictions of the current stage in the humanitarian and innovative sphere; drawing attention to the scientific and educational dimension of national innovation reforms and outlining priorities for building a knowledge economy in Ukraine; elimination of the negative consequences of the previous stage of reform reforms in the educational, scientific, scientific-technical and innovative spheres.

Key terms: public policy, territory, rural area, development, mechanism, competitiveness.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ОСВІТНЬОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ	8
1.1. Економічна сутність та основні складові освітнього потенціалу регіону	8
1.2. Зарубіжний досвід формування і розвитку освітнього потенціалу	19
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ОСВІТНЬОГО ПОТЕНЦІАЛУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ	26
2.1. Загальна характеристика освітнього потенціалу регіону	26
2.2. Оцінка якості освітнього потенціалу Хмельниччини	31
РОЗДІЛ 3. ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ОСВІТНЬОГО ПОТЕНЦІАЛУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ	44
3.1. Система заходів активізації діяльності органів державного управління для забезпечення формування освітнього потенціалу та його використання.....	44
3.2. Удосконалення науково-методичних підходів до аналізу та оцінки кадрового забезпечення сфери освіти	54
3.3. Перспективи забезпечення якісної освіти у регіоні	61
ВИСНОВКИ	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	67
ДОДАТКИ	74

ВСТУП

Актуальність теми. Формування цивілізованої ринкової системи господарювання в Україні відбувається на ґрунті складного становлення української державності та демократизації суспільного життя. Вирішальна роль у здійсненні глибинних соціально-економічних перетворень належить освіті. Значення освіти особливо зростає за умов сучасного трансформаційного періоду, коли необхідно забезпечити такі зміни, які б визначали суспільний розвиток в напрямі глобального становлення постіндустріальної, інформаційної цивілізації.

Актуальність наукового пізнання економічної сутності освіти зумовлюється передусім дедалі більшим зростанням ролі і значення освітнього потенціалу в забезпеченні суспільного прогресу. Освіта, як засвідчує історичний розвиток людства, поступово входила в економічні дослідження з розвитком політичної економії.

Дослідження процесу зростання економічної ролі освіти в суспільному розвитку і, зокрема, розвитку освітнього потенціалу, соціально-економічні проблеми підготовки кваліфікованих трудових ресурсів в системі функціонування ринку праці, розглядаються в роботах таких вчених, як Б.Данилишин [11], І.Каленюк [17], О.Комарова [68], В.Луговий [34], Т.Мельниченко [40], Д.Стеченко [59; 60], та інших вітчизняних дослідників. Питання організації та управління системою освіти висвітлюються в дослідженнях О.Дубини [16], В.Кременя [28-30], Ж.Поплавської [45-47]. Проблеми визначення потреби національної економіки в кваліфікованих кадрах розкриваються Г.Бакуліною [64], О.Біницькою [66], Г.Ситник [57].

І все ж, в цілому зазначена проблема залишається недостатньо вивченою як в українській, так і в світовій науці. Зокрема, більшість досліджень західних вчених акцентує увагу лише на конкретній вартісній оцінці інвестиційного ефекту освіти, що віддзеркалює процеси зростання заробітної плати та національного доходу. Більш важливим, однак, є

науково обґрунтоване розуміння основних причинно-наслідкових зв'язків і залежностей, комплексного, більш широкого впливу освіти, її структури, способу організації, управління і фінансування на процес суспільного розвитку. Надзвичайно важливою для сучасної України є проблема налагодження такого фінансово-економічного механізму освітньої діяльності, який би на основі впровадження в реальну практику принципів прозорості, відповідальності, результативності, сприяв суттєвому підвищенню рівня економічної ефективності та досягнення соціальної справедливості у сфері освіти.

Мета і задачі дослідження. Мета магістерської роботи полягає в обґрунтуванні теоретичних та методичних засад формування та розвитку освітнього потенціалу Хмельницької області.

У відповідності до мети поставлені і послідовно вирішувалися такі основні завдання:

- визначення економічної сутності та основних складових освітнього потенціалу регіону;
- узагальнення зарубіжного досвіду розвитку освітнього потенціалу, формування економіки знань;
- аналіз стану та основні складові освітнього потенціалу Хмельницької області;
- оцінка рівня якості освітнього потенціалу Хмельницької області;
- розробка системи заходів активізації діяльності органів державної влади для забезпечення формування освітнього потенціалу та його використання;
- узагальнення методики аналізу соціально-економічної ефективності освітньої діяльності, а також оцінки кадрового забезпечення сфери освіти;
- розробка перспектив забезпечення якісної підготовки та ефективного використання кадрів у регіоні.

Об'єкт дослідження - процеси розвитку освітнього потенціалу в

Хмельницькій області у сучасних умовах.

Предмет дослідження – система відносин, що виникають в процесі розвитку освітнього потенціалу Хмельницької області.

Методологія дослідження базується на загальнотеоретичних та специфічних методах наукового пізнання, складовими яких є методи аналізу і синтезу, конкретного і абстрактного, якісного і кількісного аналізу, порівняльних характеристик, економіко-статистичні та економіко-математичні методи. Теоретичною та методологічною базою магістерського дослідження стало ретельне вивчення основних досягнень вітчизняної і зарубіжної економічної думки стосовно ролі освіти та освітнього потенціалу в економічному розвитку суспільства.

Практичне значення магістерської роботи полягає у можливості застосування окремих узагальнень, висновків та пропозицій у практиці діяльності Департаменту освіти і науки Хмельницької обласної державної адміністрації.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ОСВІТНЬОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

1.1. Економічна сутність та основні складові освітнього потенціалу регіону

Кожна людина протягом всього свого життя навчається - чи то самотійно, чи то за допомогою спеціальних установ, вчителів, репетиторів тощо. Отже, кожному з нас необхідно знати свої права та обов'язки у галузі освіти. Проблема правового забезпечення освіти існує давно, проте своє виявлення, як рівне право всіх людей, вперше вона отримала в Загальній декларації прав людини, що була проголошена 10 грудня 1948 року. У статті 26 Декларації зазначено: „Кожна людина має право на освіту. Освіта повинна бути безплатною, хоча б початкова і загальна. Початкова освіта повинна бути обов'язковою. Технічна і професійна освіта повинна бути загальнодоступною, а вища освіта має бути однаково доступною для всіх на основі здібностей кожного. Освіта повинна бути спрямована на повний розвиток людської особи і збільшення поваги до прав людини і основних свобод. Освіта повинна сприяти взаєморозумінню, терпимості і дружбі між усіма народами, расовими або релігійними групами і повинна сприяти діяльності Організації Об'єднаних Націй по підтриманню миру. Батьки мають право пріоритету у виборі виду освіти для своїх малолітніх дітей” [21].

У статті 53 головного закону України - Конституції - сказано: „Повна загальна середня освіта є обов'язковою. Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних закладах освіти; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам. Громадяни мають право безоплатно здобути вищу освіту в державних і

комунальних закладах освіти на конкурсній основі. Громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до закону гарантується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних закладах освіти або через національні культурні товариства” [25].

Упродовж історії, становлення і прогресу людського суспільства, разом з формуванням освіти, як цілісної системи, стрімко зростає усвідомлення важливості її ролі в суспільному житті. Стрімкі темпи науково-технічного прогресу зумовили зростання значення освіти як системи формування кваліфікаційного потенціалу людських ресурсів, широкомасштабної сфери діяльності з власним економічним механізмом функціонування та важливого чинника, що істотно впливає на природу соціально-економічних процесів в суспільстві. У другій половині ХХ століття освітній чинник почав враховуватися в багатьох концепціях як важлива складова процесу економічного зростання і навіть як визначальний фактор. Згодом у 60-80-х роках сформувалася така галузь науки та навчальна дисципліна, як економіка освіти. Продуктивна природа витрат на освіту стала предметом дослідження західної економічної науки. Розвиток цих проблем зумовив появу в 60-х роках ХХ століття в США концепції “людського капіталу”, основні засади якої були обґрунтовані Т.Шульцем, Г.Беккером, Дж.Мінцером, Л.Хансеном та іншими дослідниками [2; 17; 41].

Основна увага в дослідженнях теоретиків “людського капіталу” звернута до проблем економічної ефективності інвестицій у людину. З усіх видів “людських інвестицій” найбільшою мірою підлягає економічному аналізу освіта, зростання доходу в результаті якої можна кількісно визначити.

Засвоєння знань та оволодіння навичками соціальної та трудової поведінки відбувається людиною не тільки у системі формальної освіти, а й у сім’ї через сімейну освіту і виховання, самоосвіту та через вплив

соціального середовища.

У вузькому значенні освіта виступає сферою здійснення конкретної суспільної діяльності, системою, певним чином організованою, впорядкованою і спрямованою на досягнення конкретних цілей – це формальна система освіти. Функціонування такої системи соціально-економічної діяльності спричиняє необхідність налагодження власного ефективного механізму. Особлива складність цього завдання зумовлена специфікою освіти як суспільного блага, що не може продукуватися і розподілятися переважно за допомогою ринкового механізму.

Зміст освіти доцільно розглядати в таких аспектах:

- 1) освіта як процес передачі знань та інформації, втілення навичок та умінь;
- 2) освіта як результат, як сума суспільно-значимих знань;
- 3) освіта як організаційно-економічна система, тобто як галузь соціально-економічної діяльності суспільства.

Освіта як процес передачі знань є здійсненням певної діяльності – *освітньої діяльності*, яка на відміну від навчальної діяльності є більш комплексним поняттям. Освітня діяльність – уособлює всю сукупність дій різноманітних суб'єктів суспільства з передачі і засвоєння знань та інформації. Поряд з безпосереднім процесом навчання (вихованням, пізнанням) вона включає і дії щодо налагодження механізму функціонування освітньої сфери: організації єдиної системи освіти, управління нею, фінансування тощо.

Результатом освітньої діяльності виступає саме та сума знань, що реально засвоєна людиною і виступає освітнім потенціалом для продукування в подальшому нових знань. Останнє залежатиме від багатьох факторів, що визначаються як особистими здібностями, талантами, обдаруваннями людини для творчого застосування отриманих знань, так і здатністю суспільного середовища створити необхідні сприятливі умови для цього творчого використання.

Реалізація призначення освіти в суспільстві, що полягає у формуванні і всебічному розвитку людської особистості, потребує визначення її потенціалу, тобто можливостей досягнення цих суспільно важливих цілей. Але тою мірою, як сама категорія освіти може мати різні значення, так і категорія освітнього потенціалу може розглядатися в різних за широтою змісту значеннях.

Поняття “освітній потенціал” доцільно розглядати як цілісну, взаємозв’язану систему галузевих і територіальних утворень, що існує на базі територіального поділу праці й охоплює складові освітньої діяльності з метою забезпечення належного рівня підготовки кадрів та науково-технічного розвитку країни, регіону.

У найбільш загальному вигляді освітній потенціал - це сукупність матеріально-речових і неречових елементів сфери освіти [17].

Речові елементи – це ресурсна база системи освіти, яку заклади освіти, вчителі, учні, підручники, комп’ютерна техніка тощо.

Неречові елементи – це ті знання, навички, цінності, норми поведінки, що втілені в самих людських особистостях в результаті освіти. Оцінити чи виміряти ці елементи прямими показниками неможливо, для їх виміру можуть бути застосовані відносні (рівень освіти, кваліфікації, рівень доходу тощо), які певною мірою характеризують різні аспекти. На нашу думку, найважливішою характеристикою трудових ресурсів є освітній рівень персоналу, який визначає ефективність використання інших факторів виробництва, впливає на рівень конкурентоспроможності підприємства. Освітній рівень персоналу формується на основі певних біологічних, соціальних, психологічних характеристик, а також якостей, зумовлених вихованням, які формують справжні і потенційні здібності людини.

Під освітнім рівнем персоналу необхідно розуміти сукупність знань, умінь, навичок, стереотипів, придбаних в процесі навчання, які визначають теперішні й потенційні здібності персоналу до навчання та

впливають на його поведінку, вчинки, послідовність дій і прийняття рішень, пов'язаних із професійною діяльністю.

Характеристики освітнього рівня персоналу зумовлені, перш за все, вимогами роботодавців. Вони включають *особові якості* (бажання і здібність до навчання, різносторонність і гнучкість інтересів, талантів, ерудиція працівника, високий професіоналізм у вибраній сфері, навички спілкування, уміння творчо вирішувати проблеми, здатність працювати в колективі), *професійний рівень* (вік, кваліфікація, досвід роботи за фахом, додаткові професійні навички, наявність сталих ділових зв'язків або клієнтської бази), а також *етичні, соціально-психологічні якості*, що визначають загальний культурний рівень працівника (відчуття відповідальності, добросовісне ставлення до праці, дисципліна в роботі, товариські стосунки із членами колективу, соціальна активність тощо).

Поетапне формування цілісного освітнього потенціалу дозволить забезпечити високу якість та безперервність системи освіти протягом всього життя людини, задовольнити вимоги роботодавців до освіти і професійного зростання фахівця, підвищити результативність діяльності підприємства і його конкурентоспроможність за рахунок високого освітнього рівня персоналу.

Надзвичайна важливість підвищення освітнього потенціалу визначає необхідність дослідження сутності і особливостей інвестицій в освіту. Вкладення в освіту носять не витратний, а інвестиційний характер. Знання і освіта в умовах ринкової економіки перетворюються на товар, який визначає життєвий рівень людини, конкурентоспроможність і доходи підприємства, можливості економічного зростання країни. Аналіз ефективності вкладень в освіту показує, що результативність таких інвестицій зростає по мірі збільшення термінів навчання, причому рентабельність таких інвестицій набагато перевершує віддачу від вкладень у фізичний капітал [17; 70; 71].

Обґрунтування необхідності і характеристика особливостей

формування освітнього потенціалу дозволяють визначити можливість його підвищення й ефективного використання та дійти висновку, що результативність цього процесу безпосереднім чином впливає на конкурентоспроможність підприємства, регіону, держави.

Синтетичним, інтегральним показником, в якому відображені речові та, деякою мірою, неречові елементи освітнього потенціалу, виступає фонд освіти.

У вузькому розумінні можна розглядати освітній потенціал як фонд освіти, якщо виходити з потенціалу тих реальних затрат, що здійснені суспільством на функціонування освітньої системи. Це ті затрати, що здійснені в поточному і попередньому періодах часу та уречевлені в наявних ресурсах діючої системи освіти та її випускниках. Фонд освіти має кількісне визначення: в обсягах накопиченої загальної і професійної освіти або у вартісних обсягах загальних витрат на освіту.

Освіта в ширшому розумінні включає і самоосвіту, практичний досвід людей, нагромаджений освітній досвід поколінь людства. Це дає підстави визначити освітній потенціал і як такий, що поряд із фондом освіти включає досвід, набутий самоосвітою та практичною діяльністю людей. Отримані знання, тривалий час застосовувані на практиці, не залишаються незмінними, відбувається розвиток комунікативних здібностей працівника. Отже, освітній потенціал у більш широкому значенні включає фонд освіти та нагромаджений досвід людини [17; 28-30].

У самому широкому розумінні інтегральний освітній потенціал включає в себе поряд із сукупними витратами суспільства на функціонування системи освіти та вищезазначеними елементами також нагромаджений досвід народу. Останній знаходить свій прояв у культурних і національних традиціях, моральних цінностях, які передаються від покоління до покоління і є цементуючим фундаментом життя народу.

На рівні сім'ї освітній потенціал формується не тільки освітою її старших членів, його важливим елементом виступають атмосфера відносин, взаємодії, взаємодопомоги, дух спільноти, що є новоутворенням, похідним від якостей, характеру, моралі батьків.

На рівні виробничого колективу також завжди виникає такий надлюдський, духовний елемент, який знов-таки не зводиться до простої суми освітніх потенціалів окремих людей. В кожному даному випадку він має своє неповторне значення, сформоване комбінацією неповторних людських особистостей, їх якостей, характеристик, мотивацій і відносин.

На рівні суспільства духовний компонент набуває надзвичайного значення. Багато віків вчених і мислителів різних країн цікавить питання про причини багатства та бідності народів. Причини таких явищ називаються і досліджуються, вони можуть бути численні. Але в основі багатьох причин, що визначають економічний і соціальний розвиток країн, лежать обставини нематеріального, духовного порядку [67].

На нашу думку, розвиток освітнього потенціалу у великій мірі залежить і визначається рівнем сформованого у регіоні або державі наукового потенціалу. Тому доцільно більш детальну увагу приділити і цьому терміну. Поняття “науковий потенціал” доцільно розглядати як цілісну, взаємозв’язану систему галузевих і територіальних утворень, що існує на базі територіального поділу праці й охоплює складові наукової діяльності з метою забезпечення належного рівня підготовки кадрів та науково-технічного розвитку країни, регіону. До основних його ланок віднесені:

- структура наукової діяльності країни, регіону (за формами, регіональним розподілом, відомчою підпорядкованістю тощо);
- кадрове забезпечення наукової діяльності в країні, регіоні (рівень підготовки та перепідготовки кадрів із вищою освітою та наукових кадрів: кількість, структура, сфера використання);
- стан фінансового забезпечення наукової діяльності в країні,

регіоні (джерела фінансування, обсяги та питома вага у ВВП, структура інвестування НДДКР за джерелами надходжень та розподілом поміж секторами науки);

- рівень матеріально-технічної забезпеченості наукової діяльності в країні, регіоні (матеріальна та технічна озброєність досліджень і науковців);

- результативність науково-дослідної діяльності в країні, регіоні (кількість та співставний рівень наукових розробок; кількість, ефективність та рівень впровадження наукових розробок тощо) [4; 16; 30].

В сучасній освіті відбуваються кардинальні зміни: набувають нових значень масштаби, форми і методи організації та управління освітньою галуззю. Як розвинені держави, так і ті, що розвиваються, знаходяться у постійному пошуку і трансформації своїх національних систем освіти, які мають відповідати новим вимогам становлення інформаційного суспільства. Різні за глибиною і характером здійснюваних заходів, процеси перебудови націлені на пошук систем організації, управління і фінансування освітньої діяльності, які будуть ефективнішими, дієвішими, забезпечуватимуть високу якість освітніх послуг, а отже і більш високий рівень загальної грамотності, громадської свідомості та професійної компетентності своїх громадян.

Державна стратегія розвитку освіти своїм фундаментом повинна мати чітке усвідомлення того, що освіта – це сфера здійснення соціально-економічних інвестицій, що мають надзвичайно важливе значення для забезпечення сталого розвитку суспільства. Налагодження і підтримання ефективного економічного механізму функціонування системи освіти має ґрунтуватися саме на цьому фундаментальному положенні, а не на ставленні до неї як до важкого тягаря на державному бюджеті.

Освіта, яка відповідатиме вимогам ХХІ сторіччя, не може розвиватися в умовах жорсткого адміністративного контролю та бюрократичного менеджменту, вона потребує принципово нових підходів

до управління цією сферою діяльності. Система управління освітньою діяльністю має базуватися на механізмах і стимулах, які впливатимуть на поведінку суб'єктів освітньої діяльності та сприятимуть адаптації їх один до одного і до середовища. Замість централізованої організації системи освіти та професійної підготовки приходить науково обґрунтована концепція децентралізації, яка передбачає посилення незалежності, академічної свободи установ, секторів і механізмів таким чином, щоб підвищити їх гнучкість в адаптації до змін соціального середовища. Пріоритет надається принципам саморегулювання, реальної свободи і гнучкості закладів освіти [11, 14; 17].

Доцільно зауважити, що державна політика в галузі освіти базується на цілій низці принципів, серед яких (рис.1.1).

Сьогодні в Україні існує система органів державного управління освітою, яка діє в межах повноважень на основі чинного законодавства. До державних органів управління освітою належать Міністерство освіти і науки України, Міністерства і агентства України, Місцеві органи державної виконавчої влади та органи місцевого самоврядування і підпорядковані їм органи управління освітою.

Сучасна система освіти в Україні включає наступні складові:

1. Дошкільна освіта.
2. Загальна середня освіта.
3. Позашкільна освіта і виховання.
4. Професійно-технічна освіта.
5. Вища освіта.
6. Післядипломна освіта.
7. Самоосвіта громадян.

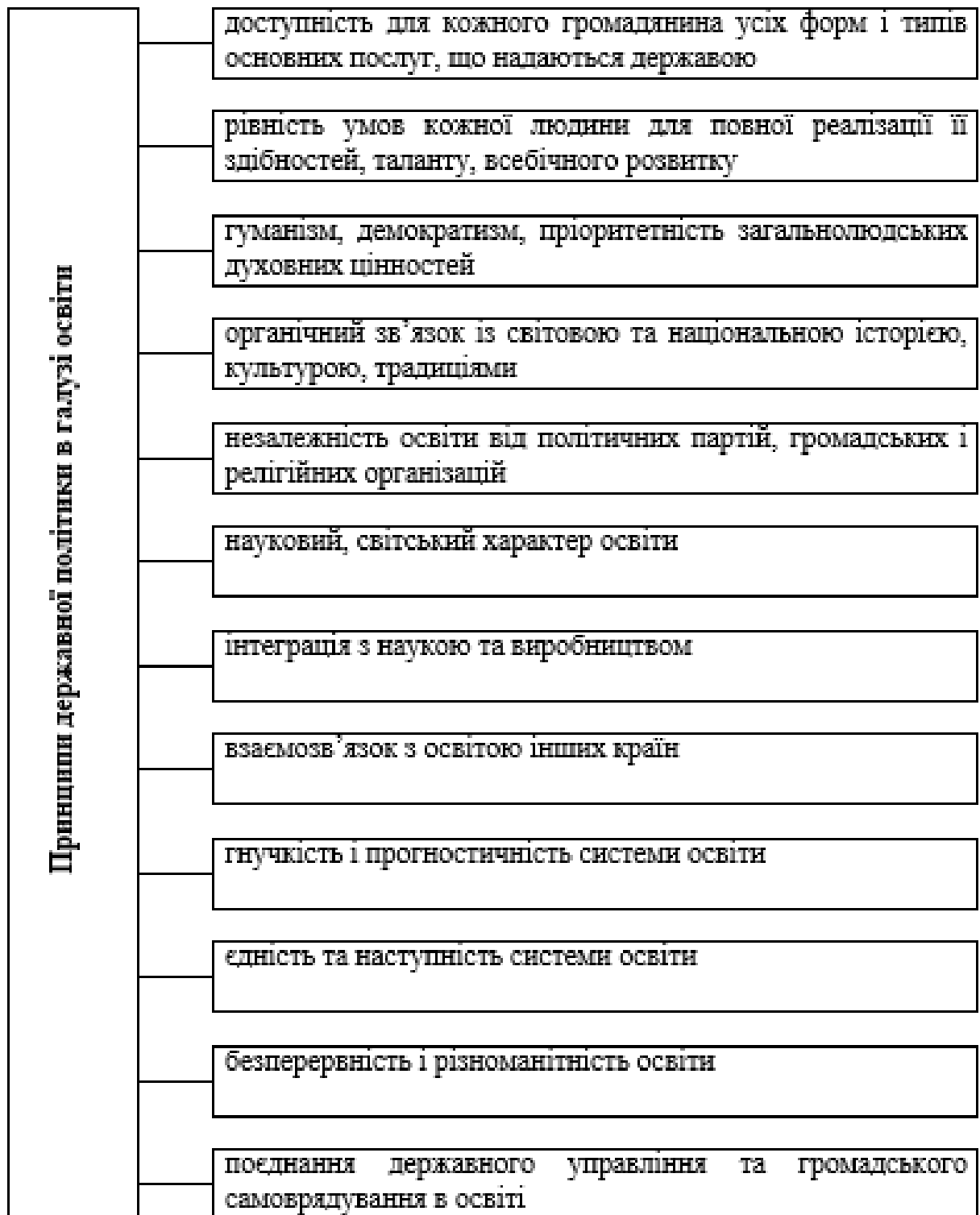

Рис. 1.1 – Принципи державної політики в галузі освіти
Примітка. Складено автором.

Фінансування державних закладів освіти та установ, організацій, підприємств освітянської системи здійснюється за рахунок коштів відповідних бюджетів, галузей економіки, державних підприємств і

організацій, а також додаткових джерел фінансування.

Держава забезпечує бюджетні асигнування на освіту в розмірі не меншому 10% національного доходу. Крім того, передбачаються валютні асигнування на основну діяльність.

Додатковими джерелами фінансування закладів освіти є:

- кошти, одержані за навчання, підготовку, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів відповідно до укладених договорів;
- плата за надання додаткових освітніх послуг;
- кошти, одержані за науково-дослідні роботи (послуги) та інші роботи, виконані закладом освіти на замовлення підприємств, установ, організацій та громадян;
- доходи від реалізації продукції навчально-виробничих майстерень, підприємств, цехів і господарств, від надання в оренду приміщень, споруд, устаткування;
- дотації з місцевих бюджетів;
- кредити і позички банків, дивіденди від цінних паперів та доходи від розміщення на депозитивних вкладах тимчасово вільних позабюджетних коштів;
- валютні надходження;
- добровільні грошові внески, матеріальні цінності, одержані від підприємств, установ, організацій, окремих громадян.

Фінансування фундаментальних та пошукових наукових досліджень, наукових програм, проектів державного значення у вищих закладах освіти, науково-дослідних установах освітянської системи здійснюється на конкурсній основі в обсязі не меншому 10% державних коштів, що виділяються на утримання вищих закладів освіти.

Об'єкти освіти і науки, що фінансуються з бюджету, а також підрозділи, технологічно пов'язані з навчальним та науковим процесом, не підлягають приватизації, перепрофілюванню або використанню не за призначенням.

1.2. Зарубіжний досвід формування і розвитку освітнього потенціалу

Для України актуальним і важливим завданням є врахування більш прогресивного зарубіжного досвіду формування і розвитку освітнього потенціалу. Зокрема йдеться про:

- присвоєння на практичному рівні моральних цінностей, до переліку яких входить повага до прав людини, парламентської демократії, толерантність, повага до чужої думки, солідарність, любов до ближнього, відкидання примітивного егоїзму і споживацького ставлення до життя, почуття відповідальності й дотримання обов'язку, надійність у діяльності, відкритість до інших культур, рас і континентів;
- формування навичок спілкування і взаємодії з іншими особами й партнерами;
- набування практичних умінь розв'язування різноманітних проблем (логічного і критичного способу міркування, ясного розуміння і розпізнавання головних аспектів проблем, організації дії для їх вирішення, формулювання результатів точним і зрозумілим способом тощо);
- автономності у праці за умови вміння працювати в команді;
- збирання, нагромадження і селекції інформації, її поглибленого аналізу і вивчення за збереження мотивації до свідомого навчання упродовж усього життя;
- формування багатой уяви і використання її у креативній та інноваційній діяльності;
- гнучкості, психічної стійкості і готовності до нових ситуацій; діяльності у незвичних умовах.

Входження нашої країни до європейської і світової спільноти неможливе без наближення своєї системи освіти до середніх

загально визнаних умов функціонування освітньої галузі. Разом з тим, поряд із намаганням досягти уніфікованості та стандартизації освітніх послуг необхідно підтримувати лінію на збереження національного обличчя і неповторності вітчизняної системи освіти, позитивного досвіду, набутого століттями цивілізаційного поступу [12; 13; 15; 31; 32; 45].

Як засвідчує досвід високорозвинутих країн з ринковою економікою, належний рівень освіти полегшує і пришвидшує кар'єрне зростання, сприяє отриманню роботи і захищає від безробіття. Отже, існує тісна кореляція освіти з рівнем життя населення у країні.

Стратегічним пріоритетом Європейського Союзу є, поряд з іншим, формування найбільш конкурентоздатного суспільства у світі – суспільства знань. Характерними ознаками такого суспільства є домінування в структурі ВВП високотехнологічних галузей та інтелектуальних послуг, формування переважної частки національного прибутку за рахунок інноваційної або технологічної ренти, високий рівень капіталізації компаній, основна вартість яких формується завдяки нематеріальним активам, тобто інтелектуальної складової. Економіка знань є підґрунтям і головною складовою „інноваційної економіки”. Її фундаментальна основа – це продуктивні знання та якісна змістовна освіта (рис.1.2.).

Сьогодні лідерами у створенні економічного багатства є країни, у валовому національному продукті яких закладені висока питома вага знань, нематеріальних активів і товарів, великі інвестиції в освіту, науку, охорону здоров'я та поліпшення якості довкілля. На жаль, в Україні ще немає чіткої координації конкретних дій з метою переходу до новітньої моделі економіки.

Освітній потенціал як капітал в економіці знань вирізняється такими показниками:

- 1) інноваційність країни (інтенсивність продукування і комерціалізація інновацій) — загальна величина науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (НД і ДКР), їхня частка у ВВП;

Рис.1.2 - Основні складові сучасної економіки знань
Джерело: складено за [45, с.52-62].

- 2) кількість науково-технічних публікацій;
- 3) витрати на дослідження та їхня частка у ВВП;
- 4) створення знань з комерційним потенціалом (витрати на прикладні НД і ДКР та їхня частка у ВВП);
- 5) кількість патентів, зареєстрованих у тріаді патентних сімей (Європа, США, Японія), в розрахунку на один мільйон населення;
- 6) коефіцієнт винахідливості населення;
- 7) місткість ринку знань і динаміка міжнародного обміну знаннями - частка національних НД і ДКР, фінансованих з-за кордону;
- 8) міжнародна співпраця у сфері науки та високих технологій;
- 9) чисельність іноземних студентів у національних вищих закладах освіти;
- 10) частка венчурного фінансування у ВВП;

- 11) якість людського капіталу - показники системи освіти, охорони здоров'я, частка науковців у загальній кількості зайнятих;
- 12) міграція висококваліфікованих працівників;
- 13) рівень розвитку національної інформаційної інфраструктури - інформаційно-комп'ютерних і телекомунікаційних технологій тощо.

Ще на початку XXI століття Світовий банк, Організація Об'єднаних Націй, Міжнародна організація праці та інші міжнародні організації вказували на посилення напруги і суперечностей між освітою і працею, системою підготовки кадрів і ринком праці, що проявляється у зростанні рівня безробіття, посиленні конфліктності між системою освіти і роботодавцями в області забезпечення необхідних компетенцій працівників, відсутності гарантій у забезпеченні зайнятості і необхідної кваліфікації.

Незважаючи на різноманітні проблеми і претензії, які висловлюють різні соціальні групи по відношенню до вищої, і взагалі – професійної освіти, чисельність студентів і бажаючих здобути її у світі зростає. Це пов'язано з кращими шансами знайти стабільне місце у житті для людей з освітніми дипломами і особливо – для людей із вищою освітою. Дипломи, хоча й не є гарантованим «пропуском» у систему зайнятості і можливістю значно підвищити свій статус, все ж виступають їх необхідною умовою. Процес, який можна позначити як «тотальність освіти», знаходить своє відображення як на макро-, так і на мікрорівні. Зростання кількості студентів у сучасному світі відмічається в країнах з різним рівнем розвитку. Причому у розвинутих країнах, де постіндустріальні тенденції створюють усе більше умов для розвитку освіти, ці темпи є значно вищими. У світлі нових реалій і тенденцій, фахівцями ПРООН було розроблено показник для визначення досягнень у сфері базового розвитку людини.

Це – індекс людського розвитку (ІЛР), який вимірює середній рівень досягнень певної країни у рамках трьох найважливіших

можливостей в області розвитку людини: можливості жити довго, здобувати знання і мати гідний рівень життя. Досягнення в області здобуття знань і освіти вимірюються сукупним індексом освітнього рівня, який на $2/3$ є похідним від індексу грамотності дорослого населення і на $1/3$ – від індексу загального показника кількості учнів навчальних закладів країни у віці до 24 років.

Згідно з Доповіддю про людський розвиток, опублікованою 2018 р., Україна належить до групи країн із високим рівнем ІЛР (0,751), що дало їй можливість посісти 88 місце серед 189 країн світу у 2017 році. Протягом 2000-2017 рр. цей показник розвитку українського суспільства зріс з 0,671 до 0,751. За показниками 2017 р. середня тривалість навчання в Україні складає 11,3 р.; очікувана тривалість навчання – 15,0 років, що є значно нижчим показником порівняно із показниками країн-світових лідерів в області освіти (табл. 1.1). Водночас, відсоток грамотного дорослого населення в Україні є високим (100%) [9; 10].

На жаль, орієнтири на розвиток освітнього потенціалу у сучасній економічній системі не є поки що домінуючими. У соціально-економічному аналізі практично всі сфери діяльності (економічна, соціальна, демографічна, природоресурсна, суспільно-політична і екологічна) мають розглядатися комплексно, оскільки їх уніфікація і приведення до агрегованого вигляду стають виключно привабливими.

Таблиця 1.1 - Досягнення в області освіти в Україні та країнах-світових лідерах за рівнем людського розвитку у 2012-2017 рр.

Рейтинг країн за рівнем людського розвитку	Країни світу	Індекс людського розвитку	Очікувана тривалість навчання (років)	Середня тривалість навчання (років)	Валовий коефіцієнт охоплення населення вищою освітою (% частка населення)	Державні витрати на освіту, % від ВВП
		2017	2017	2017	2012-2017	2012-2017
1.	Норвегія	0,953	17,9	12,6	81	7,7
2.	Швейцарія	0,944	13,2	13,4	58	5,1
3.	Австралія	0,939	22,9	12,9	122	5,2
4.	Ірландія	0,938	19,6	12,5	84	4,9
5.	Німеччина	0,936	16,0	14,1	66	4,9
88.	Україна	0,751	15,0	11,3	83	5,9

Джерело: [1].

У цих умовах більш виправданою є постановка завдань вибору обґрунтованих напрямів дослідження ефективності використання освітнього потенціалу у сфері вищої школи та вибору кількісних і якісних параметрів оцінки по цих напрямках. Більшість учених не заперечує факт усе більшого наближення освіти до вимог ринкової економіки, як у структурному, так і змістовному відношенні. «Освітні інститути усе більше орієнтуються на вимоги роботодавця, а системи державного регулювання і оцінки якості освіти розробляють нормативи відповідності освітніх систем цим вимогам» [8, С. 29].

Формування корпоративних університетів, розвиток системи неперервної освіти, участь роботодавців у формуванні навчальних планів і викладанні – всі ці дії спрямовані на досягнення партнерства у реалізації інтересів різних суб'єктів, головними з яких є держава, освітнє співтовариство та бізнес. Всередині цих суб'єктів також існують різноманітні групи інтересів, цілі яких не завжди співпадають. Досвід розвинутих країн з їх врегулювання і створення партнерських відносин говорить про те, як складно відбувається їх узгодження. Окрім того, усе частіше висловлюються побоювання щодо надмірного проникнення бізнесу в освітній простір, який перетворюється на мегакорпорацію. В освіті, якщо вона претендує на самодостатність і автономію у формуванні творчої особистості, завжди присутня певна «надмірність», без якої був би неможливим соціально-економічний розвиток, а саме – здатність критично оцінювати існуючу ситуацію у всіх сферах: науці, виробничий діяльності, соціальних інститутах – і формувати нове знання. Як не дивно, ця функція, настільки затребувана на даний момент у фахівців-практиків, часом втрачається самою системою освіти, яка виявляється нездатною вступити у конструктивний, науково-обґрунтований діалог між бізнесом і владою. У даний час це найважливіше питання залишається відкритим.

---

¹ Human Development Reports (UNDP) – United Nations Development Programme. Available at: <http://hdr.undp.org/en/reports/> (Accessed October 20, 2019).

Усі процеси, що відбуваються у суспільстві, в економічній системі в цілому, здійснюють значний вплив на освіту. Розуміння характеру цих процесів дозволяє якнайкраще скоригувати стратегію розвитку освіти, врахувати соціальні очікування суспільства від освіти при проведенні реформ, підвищити ефективність її функціонування. Застосування різноманітних методів дослідження дозволяє достовірно вивчити теоретичні та практичні аспекти формування освітнього потенціалу. Перехід від освітньої парадигми індустріального суспільства до освітньої парадигми інформаційного суспільства призводить до переходу від освіти як інституту передусім отримання готового знання до розуміння освіти як засобу самореалізації та розвитку особистості. Це змінює мету, форми, кошти, зміст і методи навчання, які належить досліджувати.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ОСВІТНЬОГО ПОТЕНЦІАЛУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Загальна характеристика освітнього потенціалу регіону

Функціональне призначення освіти як ланки соціальної інфраструктури полягає у нагромадженні знань, створенні умов для їх засвоєння кожним членом суспільства. Стан освітньої сфери Хмельниччини потребує модернізації, запровадження державних стандартів, які б відповідали стандартам ЄС, потребам внутрішнього розвитку держави та суспільства.

До основних освітніх показників освітнього потенціалу, які, на нашу думку, необхідно більш детально дослідити, належать: кількість дошкільних закладів; кількість загальноосвітніх закладів освіти; кількість вищих закладів освіти I-II рівнів акредитації; кількість вищих закладів освіти III-IV рівнів акредитації; чисельність учнів у загальноосвітніх закладах освіти; чисельність вчителів у загальноосвітніх закладах освіти; кількість гімназій; кількість ліцеїв; кількість колегіумів; кількість навчально-виховних комплексів I ступеня. Крім того, потужним елементом освітнього потенціалу виступають наукові кадри та організації, які виконують наукові та науково-технічні роботи. Основні показники, які відображають паспорт освіти Хмельницької області подані у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 - Основні показники закладів освіти Хмельниччини

Заклади освіти	Од. виміру	2020
<i>Кількість закладів вищої освіти</i>	од.	18
Чисельність студентів	тис.ос.	25,3
<i>Кількість професійно-технічних закладів освіти</i>	од.	26
Чисельність учнів	тис.ос.	9,1
<i>Кількість денних загальноосвітніх закладів освіти</i>	од.	621
Чисельність учнів	тис.ос.	138,7
<i>Кількість дошкільних закладів</i>	од.	749
Чисельність дітей	тис.ос.	41182

Джерело: за даними управління освіти і науки Хмельницької обласної державної адміністрації.

Як видно з даних таблиці 2.2., рисунку 2.1., протягом 2015-2020 років кількість дошкільних закладів у Хмельницькій області дещо

змінилась, з 784 у 2015 р. до 749 у 2020 р. (причому, у 1995 році їх налічувалось 767, у 2005 році, для порівняння - 806). Крім того, сформувалась відносно стійка тенденція до збільшення чисельності дітей у дошкільних закладах, має місце перевантаження таких закладів, оскільки кількість місць у них є стабільно меншою. Типовою є ситуація, коли формування груп дітей здійснюється з порушенням встановлених норм.

Таблиця 2.2 - Дошкільні заклади

Роки	Кількість закладів, одиниць	Кількість місць, одиниць	Кількість дітей у закладах, осіб	Охоплення дітей закладами, відсотків до кількості дітей відповідного віку
1995	767	52593	46463	44
2005	806	35306	36608	59
2015	784	40075	46847	65
2016	781	40516	47218	66
2017	764	40654	47466	68
2018	754	40723	46928	71
2019	739	40871	45209	72
2020	749	41182	42212	674

Джерело: за даними управління освіти і науки Хмельницької обласної державної адміністрації.

Показник охоплення дітей дошкільною освітою у 2020 році становив 95% (у 2019 році – 97%). Завантаженість закладів дошкільної освіти віком від 3 до 6 років залишилась на рівні попереднього року – на 100 місцях виховується 110 дітей (у 2018 році – 116). Зменшено чергу на влаштування дітей у ЗДО на 313 дітей. Розпочали роботу два новозбудованих заклади дошкільної освіти – у м. Хмельницький на 120 місць та у с. Давидківці Хмельницького р-ну на 80 місць. Крім того, запрацювали 2 ЗДО у пристосованих приміщеннях та 1 додаткова група у функціонуючому дошкільному закладі. Всього з початку року створено 296 додаткових місць для дошкільнят.

У сільській місцевості спостерігається тенденція до збільшення дітей у дошкільних закладах. На кінець 2020 р. в області не працювало 29 дошкільних закладів, з них: перебували на капремонті – 3, не придатні для цільового використання – 1, не працювали з інших причин (відсутність дітей, коштів на утримання) – 25.

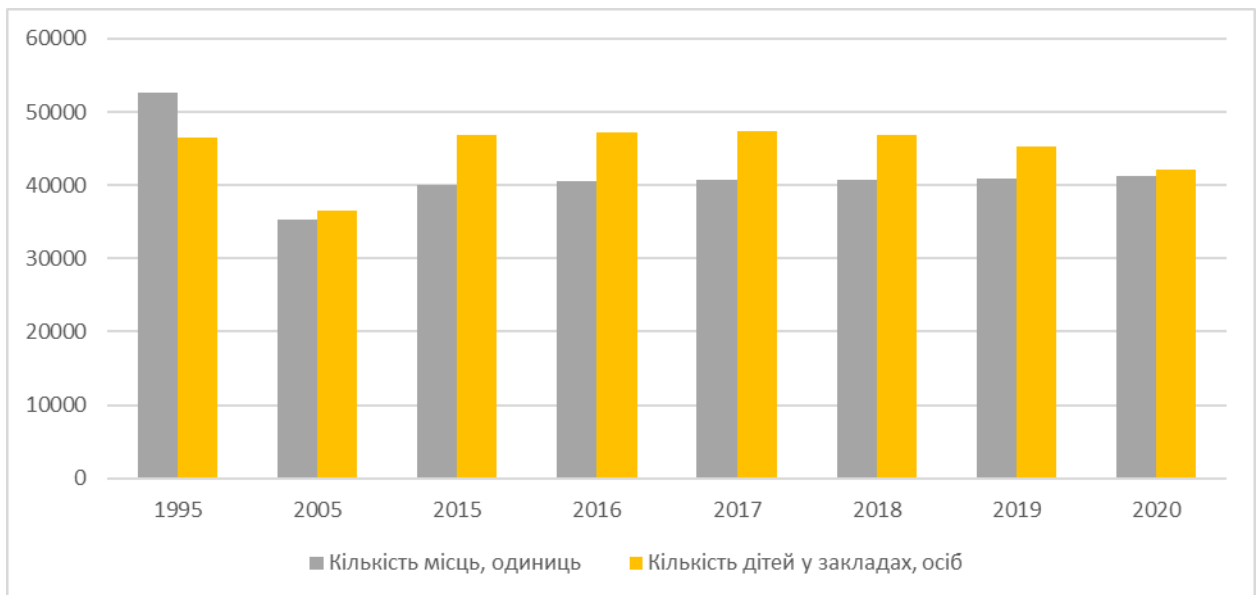

Рис. 2.1 - Кількість дошкільних закладів та місць у них

Примітка: складено автором за даними управління освіти і науки Хмельницької обласної державної адміністрації.

Зі свого боку, кількість загальноосвітніх закладів освіти по області на початок навчального року можна проаналізувати за допомогою таблиці 2.3.

З кожним роком спостерігається тенденція до зменшення загальноосвітніх закладів освіти. Найбільша кількість загальноосвітніх закладів освіти була у 1995/96 навчальному році 1099 одиниць, що майже у двічі більше ніж у 2020/21 навчальному році.

Таблиця 2.3 - Загальноосвітні заклади освіти (на початок навчального року)

Роки	Кількість закладів загальної середньої освіти, од	Кількість учнів у закладах загальної середньої освіти – усього, тис. осіб	З них у закладах		Випуск учнів із закладів загальної середньої освіти, тис. осіб		Кількість вчителів у закладах загальної середньої освіти, тис. осіб
			денних	вечірніх (змінних)	одержали свідоцтво про здобуття базової загальної середньої освіти	закінчили школу III ступеня (одержали атестат про повну загальну середню освіту)	
1995/96	1099	217,5	214,2	3,3	18,1	10,9	22,5
2005/06	1075	176,7	174,8	1,9	20,1	14,7	20,4
2015/16	783	128,3	127,5	0,8	12,0	8,2	17,9
2016/17	756	129,2	128,6	0,6	11,7	7,3	17,3
2017/18	730	131,2	130,7	0,5	11,3	6,8	17,1
2018/19	682	134,3	133,8	0,5	11,6	6,6	16,8
2019/20	649	136,8	136,4	0,4	11,9	6,6	16,4
2020/21	621	138,7	138,4	0,3	11,4	7,3	16,3

Джерело: за даними управління освіти і науки Хмельницької обласної державної адміністрації.

Останнім часом зростає роль професійної освіти, яка виступає необхідністю підвищення загального технічного і професійного рівня трудового потенціалу, з одного боку, та забезпечення соціального захисту робітників - з другого. Доцільно відстежити динаміку розвитку професійно-технічних закладів освіти Хмельницької області. За досліджуваний період кількість таких закладів збільшилась на 4 одиниці, при цьому прийнято учнів у 2008 році було на 9,1% більше, ніж у 2004 р. Негативним є те, що зі загальної чисельності учнів професійно-технічних закладів освіти від 16% учнів у 2004р. до 13,5% у 2008 р. не закінчують навчання (табл.2.4).

Таблиця 2.4 - Професійно-технічні заклади освіти

Роки	Кількість закладів професійної (професійно-технічної) освіти на кінець року, од	Кількість учнів, слухачів у закладах професійної (професійно-технічної) освіти на кінець року, тис. осіб	Кількість осіб, прийнятих на навчання до закладів професійної (професійно-технічної) освіти, тис.	Кількість осіб, випущених із закладів професійної (професійно-технічної) освіти, тис.
1995	39	16,5	7,9	7,8
2005	39	15,3	8,8	7,0
2015	32	12,0	7,6	6,9
2016	32	10,9	7,0	6,3
2017	30	10,1	5,9	6,1
2018	29	9,5	5,8	5,8
2019	28	8,9	5,4	5,4
2020	26	9,1	5,2	4,7

Джерело: за даними управління освіти і науки Хмельницької обласної державної адміністрації.

У 2020 році п'ять закладів ПТО продовжували втілювати проекти регіонального розвитку за рахунок коштів державного бюджету, отриманих від ЄС, на 30 млн.грн.: «Реконструкція навчально-виробничих майстерень та кабінету професійної підготовки електрогазоварників в Хмельницькому професійному ліцеї», Хмельницький професійний ліцей; «Забезпечення потреб ринку продукції закритих ґрунтів кваліфікованими робітниками», ДНЗ ВПУ №11 м. Хмельницького; «Створення багатопрофільного регіонального Центру професійної освіти», ДПТНЗ «Красилівський професійний ліцей»; «Стимулювання розвитку

новаторської і раціоналізаторської роботи в навчальному закладі як один з факторів підвищення якості підготовки робіт кадрів для потреб регіону», Хмельницький професійний ліцей електроніки; «Створення учнівського готельно-туристичного центру на базі ДНЗ «Подільський центр професійно-технічної освіти», ДНЗ «Подільський центр професійно-технічної освіти».

Одним із пріоритетних напрямів є постійне вдосконалення функціонування сфери інклюзивної освіти. На Хмельниччині інклюзивне навчання організовано у 4 містах, 16 районах та 32 об'єднаних територіальних громадах. Наразі створено 169 інклюзивних груп у 73 закладах дошкільної освіти, у яких виховується 377 дітей з особливими освітніми потребами; організовано роботу 198 закладів загальної середньої освіти, де у 587 класах інклюзивною освітою охоплено 860 учнів із порушеннями психофізичного розвитку. Для супроводу дітей введено 158,5 ставки асистентів вихователів та 538,25 ставки асистентів вчителів. Крім того, навчання дітей з особливими освітніми потребами організовано у 7 спеціальних школах, 3 навчально-реабілітаційних центрах, 1 спеціальному класі для дітей з інтелектуальними порушеннями. У 2020 році для області з державного бюджету передбачено 22,1 млн грн на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами, що на 4,6 млн грн більше ніж у минулому році.

На сьогодні мова йде про перехід до інноваційної моделі розвитку економіки та трудового потенціалу, тому система професійно-технічної освіти не повинна розглядатися як другорядна ланка системи освіти. Сучасна економіка, ринок праці потребують нової якості освіти і професійної підготовки. Ринок праці відчуває значну потребу в кваліфікованих робітниках із основних виробничих професій, які забезпечують безпосереднє створення внутрішнього доходу регіону.

Протягом останніх п'яти років стрімко зменшувалась чисельність студентів, прийнятих до вищих закладів освіти, прогнозовано, з огляду на

соціально-економічну та демографічну ситуацію в Україні та регіоні, ця тенденція, що поки і несуттєво, але змінюється з 2020-2021 навчального року за рахунок того, що покращується демографічна ситуацій, а також в умовах коронавірусної кризи менше випускників шкіл віддають перевагу навчанню в інших регіонах (великих містах) та інших країнах.

Окрему увагу слід приділити питанню пріоритетів, які віддають діти при виборі майбутньої професії. За рахунок залучення різних джерел фінансування підготовки суттєво зросли обсяги прийому студентів на педагогічні (більше, ніж у 2 рази), економічні та правові спеціальності (понад 1,5 рази). У той же час, обсяги прийому на інженерні спеціальності зменшилися через відносно низьку мотивацію молоді до здобуття вищої освіти за цими спеціальностями. У закладах вищої освіти розширюється підготовка та ведеться перепідготовка фахівців на базі вищої освіти для отримання інших спеціальностей, конкурентоспроможних у поточному часі на ринку праці, що дозволяє поліпшити працевлаштування випускників вищих закладів освіти.

Отже, відзначена динаміка кількісних показників вказує на те, що Хмельниччина володіє досить потужним освітнім потенціалом, який повинен і може стати фундаментом конкурентоспроможності регіону.

2.2. Оцінка якості освітнього потенціалу Хмельниччини

Потенціал освіти виконує одну з визначальних функцій у забезпеченні сталого розвитку суспільства, який розглядається в єдності економічного, соціального та екологічного розвитку. Будь-яка освітня діяльність безпосередньо впливає на мікро-та макроекономічні процеси. Продуктивна природа освіти, її здатність бути потужним фактором економічного зростання вже давно визнана економічною наукою. Водночас, в сучасному світі сприйняття освіти у вузькому аспекті “витрати – віддача” все більше вважається недостатнім, оскільки воно не відбиває

усього її значення для цивілізаційного розвитку.

Ефект освіти не обмежується впливом на показники економічного зростання на різних рівнях, цей вплив є різнобічним, багатовекторним. На цій концептуальній основі пропонується структурний підхід до дослідження результатів освіти залежно від характеру впливу на розвиток суспільства: безпосередній вплив освіти, що знаходить свій прояв в зростанні продуктивності праці, доходу, ВВП, та широкий спектр непрямих результатів, що не завжди піддаються економічному і статистичному виміру (зменшення бідності, демократизація суспільства, культурний розвиток, стабілізація політичної і криміногенної ситуації, поліпшення здоров'я дітей і дорослих, харчування, навколишнього природного середовища тощо).

Актуальною проблемою для більшості країн світу все більше виступає не стільки економічне зростання та його темпи, скільки забезпечення оптимально-збалансованого економічного та соціального розвитку суспільства. Освіта розглядається як один з найважливіших факторів забезпечення сталого розвитку країн світу, тобто такого розвитку, в якому задоволення сучасних потреб людства не зашкодить існуванню прийдешніх поколінь. Впливаючи на різні компоненти економічної, соціальної, політичної структури суспільства, освіта тим самим впливає на загальну динаміку, темпи та врівноваженість розвитку його складових. Зміст освіти, форми і методи її організації, управління, фінансовий механізм значною мірою впливають на соціальну структуру суспільства та тенденції її змін. Розширення можливостей здобуття освіти, яке виступає необхідним елементом підвищення соціальної справедливості, має оптимально поєднуватися з добре продуманою, виваженою державною політикою коригування нерівностей, цільової допомоги та цілеспрямованого, послідовного впливу на масштаби і структуру поширення системи освіти.

Роль освіти значною мірою визначається її наявним потенціалом,

нагромадженими речовими та неречовими ресурсами. Водночас, ця роль буде залишатися потенційною, якщо не будуть сформовані сприятливі соціально-економічні умови для ефективного використання освітнього потенціалу, що в свою чергу потребує постійного вдосконалення як внутрішнього механізму господарювання у сфері освіти, так і зовнішніх зв'язків між освітою та соціальним середовищем.

Проблема ефективності освітньої діяльності виступає предметом особливої уваги в дослідженнях сучасних економістів, що зумовлено особливою складністю визначення конкретних економічних питань у сфері, метою якої є продукування духовних благ. Економічний механізм функціонування передбачає наявність вартісного зв'язку між витратами та одержаними результатами. У здійсненні освітньої діяльності перша частина – витрати – ще піддається аналізу, тоді як у встановленні другої – результатів – існують певні труднощі.

Необхідно комплексно оцінювати результативність освітньої діяльності, виявляти результати за такими критеріями як економічність, продуктивність та результативність.

Якщо при оцінці продуктивності увага концентрується на окупності витрат, то при аналізі результативності - скоріше на мірі відповідності одержаних результатів певним потребам суспільства. Економічність і продуктивність характеризують економічну ефективність, тобто співвідношення між величиною витрат та одержаним продуктом, ефектом. Результативність розкриває соціально-економічну ефективність, тобто відповідність результатів діяльності соціальним та економічним цілям суспільства.

З іншого боку, ефективність освіти розглядається на двох рівнях:

- внутрішня ефективність (продуктивність і результативність виробництва освітніх послуг з точки зору галузі освіти, її внутрішніх цілей і завдань);
- зовнішня ефективність (виражає міру, якою “вироблені”

навчальними закладами результати є бажаними для суспільства, задовольняють вимогам і цілям, поставленим перед ними суспільством).

Методика обчислення економічної ефективності освітньої діяльності ґрунтується на порівнянні величин витрат на освіту і віддач (у формі довічного доходу) з метою визначення їх економічної прибутковості. Вона достатньо розроблена і опрацьована в економічній науці, і зокрема, завдяки теоретикам відомої концепції людського капіталу (табл.2.5.).

Таблиця 2.5 - Критерії та показники економічної та соціально-економічної ефективності освітньої діяльності

Види	Критерії	Внутрішня ефективність: вихідні ресурси, навчальний процес, випуск		Зовнішня ефективність: кінцеві результати	
		мета	показники	мета	показники
Економічна ефективність	економність	економія витрат	скорочення витрат	економія витрат	скорочення витрат
	продуктивність	окупність витрат	для індивідів – зростання доходу, для навчальних закладів – покриття своїх витрат доходами	окупність витрат	підвищення продуктивності праці; зростання ВВП та ін.
Соціально-економічна ефективність	результативність	досягнення конкретних цілей	охоплення населення освітою (повною середньою, вищою тощо), підвищення якості навчання	досягнення конкретних цілей	підвищення рівня життя (добробуту, зайнятості), поліпшення навколишнього середовища, економічна і політична стабільність, рівність, культурний розвиток тощо

Джерело: складено за [17].

Істотним недоліком цього методу є неврахування неекономічних вигод та непрямих економічних вигод, а також певна міра приблизності в розрахунках. Тим часом, визначення соціально-економічної ефективності освітньої діяльності потребує цілого комплексу показників, які характеризують досягнуті результати.

З цією метою доцільно розробити цілий комплекс показників

вихідних ресурсів (матеріальні, людські та фінансові ресурси), навчального процесу (тривалість, динаміка, інтенсивність здійснення процесу навчання), випуску (результат процесу навчання), кінцевих результатів (вартісні, затратно-вартісні показники та показники, що характеризують інші важливі результати - екстерналії). Застосування на практиці такого комплексу показників ефективності освітньої діяльності на мікро- та макрорівнях має важливе значення в контексті опрацювання концептуальної моделі державної регулюючої політики відносно освіти, яка повинна включати відповідний набір важелів та засобів впливу.

Важливим аспектом, який свідчить про рівень якості формування та використання освітнього потенціалу, є фінансування освіти. У цілому досліджувана галузь відзначається складною внутрішньою структурою. Її розвиток не можливий без сталих бюджетних надходжень, які дозволяють певною мірою забезпечувати належний рівень розвитку освітнього потенціалу, його якості та ефективності.

Справедливо відмітити, що основні цілі та завдання у сфері розвитку та використання освітнього потенціалу Хмельницької області, які були актуалізовані нами у розділі 1, відображені у цілі низці програм (Додаток А).

- збільшення охоплення дітей дошкільною освітою до 62%;
- 100% охоплення дітей 5 років підготовкою до навчання в школі;
- забезпечення повного охоплення загальною середньою освітою;
- перехід учнів старшої школи на профільне навчання;
- підвищення якості зовнішнього незалежного оцінювання;
- розвиток мережі спеціальних класів при загальноосвітніх закладах;
- збільшення кількості дітей з вадами у фізичному та (або) розумовому розвитку, які навчаються у загальноосвітніх закладах та, відповідно, зменшення їх кількості у спеціальних закладах освіти;
- надання представникам національних меншин належних можливостей для отримання знань, необхідних для життя у

суспільстві, стимулювання вивчення історії, традицій, мови і культури національних меншин;

- сприяння працевлаштуванню за робітничими професіями випускників професійно-технічних закладів освіти;
- працевлаштування випускників вищих закладів освіти, підготовка яких здійснювалася за державним замовленням.

З цією метою передбачається реалізація цілої низки заходів за такими напрямками:

1. Підвищення рівня охоплення дітей дошкільною освітою та поліпшення її якості (відновлення мережі дошкільних закладів освіти, що не працювали з різних причин, добудова існуючих та будівництво нових таких закладів – протягом року; забезпечення дошкільних закладів освіти сучасними навчально-ігровими матеріалами – протягом року).

2. Підвищення якості загальної середньої освіти (продовження реалізації в області державних програм “Шкільний автобус”, “Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці ” та “Робота з обдарованою молоддю”; реалізація обласної програми розвитку і функціонування української мови; реалізація плану заходів щодо розвитку природничо-математичної освіти в області; створення системи моніторингових досліджень якості освіти учнів загальноосвітніх закладів освіти та участь їх у міжнародних порівняльних дослідженнях (TIMSS, PIRLS); оснащення комп’ютерною технікою, ліцензійними програмними продуктами та телекомунікаційним обладнанням загальноосвітніх закладів освіти; забезпечення телекомунікаційними засобами доступу до мережі Інтернет).

3. Сприяння освіті представників національних меншин (поліпшення вивчення української мови у закладах освіти з навчанням мовами національних меншин; забезпечення загальноосвітніх закладів освіти з навчанням мовами національних меншин сучасними підручниками, посібниками та навчально-методичними матеріалами;

проведення інформаційно-просвітницької та роз'яснювальної роботи серед учнів, педагогів, батьків, громадськості щодо нормативно-правової бази про визначення статусу української мови через регіональні засоби масової інформації).

4. Створення належних умов для навчання дітей з особливими потребами (забезпечення спеціальної підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів для роботи з дітьми з особливостями психофізичного розвитку в умовах інклюзивного навчання у дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних закладах освіти; розширення мережі дошкільних, шкільних та позашкільних закладів освіти з інтегрованою формою навчання та забезпечення психолого-педагогічного супроводу учнів з особливими потребами, які відвідують ці заклади освіти; удосконалення діяльності психолого-медико-педагогічної служби щодо здійснення психолого-медико-педагогічними консультаціями системної консультативно-роз'яснювальної роботи, реабілітаційних занять із дітьми з комплексними порушеннями розвитку).

5. Підвищення рівня охоплення дітей позашкільною освітою та поліпшення її якості (розроблення та подання на затвердження в установленому порядку обласної програми розвитку позашкільної освіти на період до 2014 року; реалізація в області державної цільової програми "Молодь України" на 2009-2015 роки; забезпечення позашкільних закладів освіти технічними засобами навчання та навчально-методичними матеріалами; збереження мережі позашкільних закладів освіти).

6. Надання якісної професійно-технічної освіти (продовження роботи з оптимізації мережі професійно-технічних закладів освіти з урахуванням потреб регіонального ринку праці у робітничих кадрах; забезпечення формування замовлення на підготовку робітничих кадрів у професійно-технічних закладах освіти відповідно до пріоритетного переліку професій та потреб регіонального ринку праці; організація і проведення професійно-технічного навчання осіб з числа незайнятого та

дорослого населення на базі професійно-технічних закладів освіти).

7. Впровадження якісної вищої освіти відповідно до європейських стандартів. Підвищення якості наукової діяльності у вузах (реалізація в області державних програм “Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці на 2006-2010 роки”, “Забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2009-2013 роки”, “Розвитку і функціонування української мови на 2004-2010 роки”; оптимізація мережі вищих закладів освіти I-IV рівнів акредитації; поглиблення співпраці між вищими навчальними закладами та виробництвом шляхом створення сучасних навчально-виробничих комплексів; навчання за прямим замовленням; здійснення моніторингу працевлаштування випускників вищих закладів освіти комунальної форми власності, які навчалися за кошти обласного бюджету; формування та розміщення державного замовлення на підготовку науково-педагогічних і кваліфікованих робітничих кадрів відповідно до потреб державного та регіонального ринків праці, контроль за його виконанням, а також запровадження механізму визначення потреби ринку праці у таких кадрах).

8. Проведення заходів щодо економії енергоносіїв у закладах освіти (введення новітніх енергозберігаючих технологій, переведення закладів освіти на альтернативні види опалення).

9. Завершення розпочатого будівництва та виведення з аварійного стану закладів освіти (завершення будівництва загальноосвітніх шкіл у с. Буртин Полонського району на 162 учнівських місця, с. Гриців Шепетівського району на 834 учнівських місця; завершення реконструкції шкіл у с. Слобідка Охрімовецька Віньковецького району та с. Головлі Славутського району; проведення капітального ремонту загальноосвітніх шкіл с. Шидлівці Чемеровецького району, с. Лисогірка Городоцького району, с. Берездів Славутського району).

Проведений аналіз показав, що в освітній галузі існують такі проблеми:

- розширення можливостей для задоволення різноманітних освітніх потреб громадян, оптимізація мережі та контингенту соціальних дошкільних закладів освіти для дітей з особливими потребами;
- придбання автобусів для забезпечення перевезення учасників навчального процесу у сільській місцевості, які проживають за межами пішохідної доступності до шкіл;
- створення оптимальних умов для навчання, виховання та проживання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;
- розширення традиційних функцій дошкільних закладів через створення та введення в дію різних форм, моделей, типів закладів освіти;
- потребує вирішення на державному рівні питання створення механізму замовлення робітничих кадрів та працевлаштування випускників професійно-технічних закладів освіти.

Таким чином, пріоритетними завданнями в галузі освіти є:

- поліпшення бюджетного забезпечення галузі;
- забезпечення соціального захисту учасників навчального процесу та створення якісних умов для здобуття учнівською молоддю повної загальної середньої освіти;
- поліпшення забезпечення підручниками учнів загальноосвітніх шкіл;
- інформатизація та комп'ютеризація закладів освіти;
- удосконалення мережі закладів освіти;
- забезпечення учнів 1-4 класів безкоштовним гарячим харчуванням;
- підготовка кадрів робітничих професій відповідно до вимог сучасного виробництва під конкретні робочі місця;
- розвиток соціального партнерства професійно-технічної освіти та роботодавців;
- продовження роботи в напрямі реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти;

- удосконалення мережі закладів освіти, системи управління ними та формування обсягів підготовки кадрів за рахунок державного замовлення з урахуванням регіональних потреб;

- продовження розпочатого будівництва, реконструкції закладів освіти, своєчасне проведення капітальних і поточних ремонтів, належне матеріально-технічне забезпечення, придбання енергоносіїв та палива.

Управління освіти і науки Хмельницької обласної державної адміністрації з метою реалізації визначених цілей та завдань уповноважений :

- 1) брати участь у забезпеченні реалізації державної політики у сфері освіти, наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності інтелектуальної власності;
- 2) забезпечувати розвиток системи освіти з метою формування гармонійно розвиненої, соціально активної, творчої особистості;
- 3) створювати в межах своїх повноважень умови для реалізації рівних прав громадян України на освіту, соціального захисту дітей дошкільного та шкільного віку, студентської молоді, педагогічних, наукових, інших працівників закладів та установ освіти і науки;
- 4) створювати умови для здобуття громадянами повної загальної середньої освіти відповідно до освітніх потреб особистої та її індивідуальних здібностей і можливостей, реалізації їх права відповідно до законів України на здобуття вищої освіти;
- 5) забезпечувати розвиток освітнього, наукового та науково-технічного потенціалу з урахуванням національно-культурних, соціально-економічних, екологічних, демографічних та інших особливостей області;
- 6) здійснювати контроль за дотриманням актів законодавства з питань освіти і науки, виконанням навчальними закладами всіх форм власності державних вимог щодо змісту, рівня та обсягу дошкільної, позашкільної загальної середньої, професійно-технічної освіти;

- 7) організувати і проводити в установленому порядку конференції, семінари, наради тощо з питань, що належать до його компетенції.

В Україні, у Національній доктрині розвитку освіти задекларовано, що повинні забезпечуватися прискорений, випереджальний інноваційний розвиток освіти, а також створюватися умови для розвитку, самоствердження та самореалізації особистості протягом життя [51]. На нашу думку, про якість та результативність формування та використання освітнього потенціалу, поряд з іншим, свідчать саме показники інноваційного розвитку економіки регіону, у тому числі, інноваційна активність промислових підприємств (табл.2.7).

Таблиця 2.7 - Інноваційна активність промислових підприємств Хмельницької області

Роки	Питома вага підприємств, що займалися інноваціями, %	Загальна сума витрат	у тому числі за напрямками						
			дослідження і розробки	у тому числі		придбання нових технологій	підготовка виробництва для впровадження інновацій	придбання машин та обладнання, які пов'язані з впровадженням інновацій	інші витрати
				внутрішні НДР	зовнішні НДР				
2004	7,2	10805,0	897,3	x	x	84,8	2407,6	7103,7	311,6
2005	6,5	18071,6	657,7	x	x	205,6	5095,7	10513,6	1599,0
2006	6,5	136248,9	702,8	x	x	7405,3	3819,3	123223,5	1098,0
2007	7,3	91948,2	28,2	2,0	26,2	1,1	x	64310,1	27608,8
2008	4,2	179490,7	4,0	4,0	-	-	x	47105,5	132381,2

Джерело: за даними Державного комітету статистики України.

З таблиці 2.13. видно, що частка промислових підприємств, які впроваджували інновації у своїй діяльності протягом досліджуваного періоду, суттєво зменшувалась (з 7,2% у 2004 році до 4,2% у 2008 році). При цьому має тенденцію до зростання загальний обсяг витрат на інноваційні розробки та їх впровадження у практику, зокрема, у 2008 році їх сума зросла у 16,6 разів порівняно з 2004 роком. Найбільшу частку при цьому займають витрати на придбання машин та обладнання, які пов'язані з впровадженням інновацій, та інші витрати. Поряд з цим, доцільно відмітити, що найбільша кількість інноваційних проектів реалізується з метою впровадження у виробництво маловідходних, ресурсозберігаючих технологій (10 проектів протягом 2008 року). Низька інноваційна активність підприємств (організацій) Хмельницької

області підтверджується таким показником як питома вага реалізованої інноваційної продукції в загальному обсязі промислової продукції регіону (табл.2.8.).

Таблиця 2.8 - Впровадження інновацій на промислових підприємствах Хмельницької області

Роки	Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, %	Впроваджено нові технологічні процеси, процесів	у т.ч. маловідходні, ресурсозберігаючі	Освоєно інноваційні види продукції, найменувань	з них нові види техніки	Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %
2004	4,8	12	7	31	7	3,9
2005	3,4	13	3	19	3	4,0
2006	6,5	4	3	20	14	1,9
2007	6,4	8	4	7	5	1,2
2008	3,9	16	10	8	3	0,6

Джерело: за даними Державного комітету статистики України.

Кваліфікація професорсько-викладацького складу, сукупність знань, умінь та навичок, отриманих в освітньому просторі, – параметри, які визначають пропорції обміну знаннями між суб'єктами освіти в сучасному суспільстві. Отже, в економіці освіти підвищується роль людського потенціалу [69].

Працівники з більш високим рівнем освіти активніше беруть участь в технічному та організаційному вдосконаленні виробництва. Інновації – найпродуктивніший шлях та засіб підвищення ефективності освіти. З одного боку, низький рівень професійної освіти породжує дефіцит фахівців при їх відносно великому випуску, з іншого – проблеми ринку кваліфікованої праці визначають об'єктивні потреби національного господарства в кадрах. Забезпечення ефективної підготовки фахівців вищої кваліфікації передбачає перебудову змісту й організації освітнього середовища.

Наступним критерієм якості освіти є оптимальний рівень наукоємності, який потребує від сучасної системи підготовки фахівців тісної інтеграції наукового знання з іншими типами знань, інтеграції всіх сфер та інститутів суспільства, злиття праці та творчості як найважливішої

якості суспільства; еволюції науковості освіти на різних етапах розвитку науки, зростання наукових вимог університетської освіти, у рамках якої має інтенсивно розвиватися вітчизняна економічна наука, а також реалізації відкритої раціональності, що полягає в умінні фахівця застосовувати свої знання у виробництві й шукати оптимальні способи досягнення заданих цілей.

Рівень освітнього потенціалу є першочерговою умовою для працевлаштування, що повинно формувати адекватну систему освіти в регіоні. Основою людського капіталу в регіоні є людські ресурси, якість і обсяг яких визначається наявністю у них робочої сили. На величину та якість людського капіталу впливають зовнішні чинники – економічна і соціальна політика держави, рівень розвитку економіки, демографічні процеси тощо. Саме ці чинники необхідно враховувати, розробляючи методику визначення структурних елементів освітнього потенціалу.

Методика визначення структурних елементів та структури освітньо-фахового потенціалу регіону повинна ґрунтуватися на кількісній характеристиці забезпеченості спеціалістами потрібного профілю. Повинні використовуватися дані про їхню чисельність за спеціальностями, за якими готують фахівців заклади освіти різних рівнів, починаючи від дошкільних закладів, розглядаючи кожен компонент як самостійну систему нижчого порядку з одночасним припущенням, що вона є компонентом системи вищого рангу.

РОЗДІЛ 3

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ОСВІТНЬОГО ПОТЕНЦІАЛУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

3.1. Система заходів активізації діяльності органів державного управління для забезпечення формування освітнього потенціалу та його використання

На нашу думку, останні кроки влади щодо формування державної політики у сфері освіти є достатньо послідовними та виваженими. Зокрема, основними завданнями щодо розбудови економіки знань в Україні (про доцільність реалізації якої йшлося у параграфі 1.2) визначено наступне:

- „інвентаризація” найбільш актуальних проблем і протиріч нинішнього етапу у гуманітарно-інноваційній сфері;
- привернення уваги до науково-освітнього виміру національних інноваційних реформ та окреслення пріоритетів розбудови економіки знань в Україні;
- усунення негативних наслідків попереднього етапу реформаційних перетворень у освітній, науковій, науково-технічній та інноваційній сферах.

При цьому доцільно розподілити сформульовані завдання у часі, зокрема:

- 1) у середньостроковій перспективі необхідним є:
  - вдосконалення технологічної, інституційної та організаційної бази національних інноваційних реформ;
  - якомога повне залучення гуманітарних ресурсів інноваційного розвитку України через розбудову економіки, яка ґрунтується на знаннях та освіті, орієнтується на імперативи економічної конкурентоспроможності;
  - всебічна інтеграція систем освіти, науки, виробництва і управління розвитком, а також програмування їх на самовідтворення, самонаведення та самокорекцію в процесі подальшого розвитку суспільства;

2) у свою чергу, стратегічними завданнями економіки знань повинні бути:

- консолідація методологічних та інформаційних систем, освітньо-професійних, освітньо-наукових, освітньо-виробничих інфраструктур та комунікацій в рамках єдиного національного інноваційного простору;

- посилення міжнародної інтеграції України у гуманітарній сфері та суміщення національної інноваційної системи з технологічною платформою глобального постіндустріального суспільства;

- забезпечення вертикальної мобільності України, яка відповідає національним завданням та наявному потенціалу суспільства, в питаннях включення в глобальну систему розподілу праці, визначення динаміки та напрямів розвитку світової економіки, розподілу прибутків та переваг від результатів сучасної НТР.

Запровадження в Україні економіки, яка ґрунтується на виробничому використанні знань, інформації та технологій, неможливе без приведення у відповідність до інноваційних вимог таких елементів системи, як: інтелектуальний потенціал суспільства, вертикаль „наука – освіта – виробництво”; система структурних пріоритетів; організаційно-інституційний режим; фізичне середовище інновацій; система соціалізації і освіти; фінансові засади діяльності; адаптація до зовнішнього контексту інноваційних перетворень.

У системі економіки знань, одне з провідних місць посідає освіта, як джерело інтелектуального капіталу та інноваційного потенціалу нації, сфера масової адаптації суспільства до парадигмальних соціокультурних змін та основний засіб індивідуального засвоєння соціальних навичок та кваліфікацій.

Освіта, підготовка кадрів, розвиток творчих здібностей - це основні напрями формування людського капіталу, який є джерелом стратегічної конкурентоспроможності та суспільного прибутку у майбутньому.

Погоджуємось з тим, що напрями вдосконалення сфери освітніх послуг в Україні повинні бути спрямовані на:

- 1) недопущення подальшого скорочення фізичних обсягів надання освітніх послуг;
- 2) збільшення частки дітей, яких охоплено дошкільними закладами освіти;
- 3) підтримку діючих та створення нових дитячо-юнацьких центрів науково-технічної і культурної творчості;
- 4) розширення практики спеціальної стипендіальної та кар'єрної підтримки учнів і студентів;
- 5) організацію місцевих, регіональних та національних конкурсів-відборів талановитої молоді, вдосконалення механізмів добору та залучення обдарованих дітей до навчання у вищих закладах освіти;
- 6) підвищення доступності якісної середньої освіти для сільських школярів;
- 7) вдосконалення методичної та методологічної бази освітніх процесів, пріоритетне впровадження передових вітчизняних освітніх технологій;
- 8) поліпшення ситуації із підготовкою і забезпеченням педагогічними працівниками загальноосвітніх, дошкільних та позашкільних закладів освіти, насамперед тих, які розташовані у сільській місцевості;
- 9) забезпечення визнання українських дипломів про вищу освіту на ринках інших країн;
- 10) розробку перспективного прогнозу розвитку системи освіти і ринку праці в Україні;
- 11) створення дієвих стимулів і реальних можливостей для включення кожного громадянина в систему безперервного навчання та підвищення кваліфікації;

- 12) проведення оцінки стану лабораторно-дослідницької бази закладів освіти України та передбачення механізмів її відновлення (податкові пільги, пільгові кредити, асигнування із держбюджету);
- 13) введення навчальних дисциплін „Інноваційний менеджмент” та „Інноваційне підприємництво” до навчальних планів освітніх закладів, запровадження відповідної спеціальності в рамках базової або другої вищої освіти;
- 14) збільшення обсягів „експорту” освітніх послуг Україною, стимулювання залучення іноземних студентів для навчання в українських вищих закладах освіти;
- 15) збереження та розвиток вітчизняних наукових та освітянських шкіл, заохочення педагогів-новаторів, технологічне вдосконалення освітніх процесів.

Справедливо відмітити, що Україна володіє високорозвиненим освітнім потенціалом, який спроможний ефективно розв’язувати актуальні проблеми суспільного розвитку та вирішувати сучасні інноваційні завдання. Інтелектуальний потенціал України, незважаючи на негативні наслідки соціально-економічних трансформацій, які мали місце до середини 90-х років минулого сторіччя, й дотепер лишається досить потужним.

Наприклад, кадровий потенціал науки завжди був сильною стороною держави і протягом багатьох років визначав місце України серед провідних європейських країн: за чисельністю науковців – близько 0,54% від чисельності економічно активного населення (в тому числі, за чисельністю дослідників – 0,41%). Забезпеченість науковими кадрами в Україні й зараз відповідає рівню таких європейських країн, як Іспанія, Польща, Чехія, Угорщина, однак більш як вдвічі менше за середнє значення цього показника в західноєвропейських країнах.

На нашу думку, ключове значення, в контексті вирішення поставлених у цьому параграфі завдань, має прийняття ЗУ „Про залучення

роботодавців до підготовки та перепідготовки кадрів, освітніх і наукових процесів” [42]. Він спрямований на врегулювання взаємовідносин між роботодавцями: підприємствами, організаціями, установами усіх форм власності та професійно-технічними і вищими навчальними закладами всіх форма власності та підпорядкування у сфері підготовки кваліфікованих кадрів, реалізації освітніх та наукових процесів на основі соціального партнерства. Закон встановлює правові, економічні та організаційні засади взаємовідносин між роботодавцями та закладами освіти, забезпечує умови для ефективної спільної діяльності та відповідальності щодо підготовки кваліфікованих кадрів, раціонального використання трудового і наукового потенціалу та самореалізації особистості.

Передбачається, що державна політика у сфері формування кваліфікованих кадрів та розвитку освітніх і наукових процесів повинна бути спрямована на координацію спільних дій роботодавців та закладів освіти, центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, профспілок, для забезпечення якості та конкурентоспроможності кваліфікованих кадрів на внутрішньому і зовнішньому ринках праці, розвитку фундаментальних та прикладних наукових досліджень. При цьому доцільним є дотримання низки базових принципів, що наведені на рисунку 3.1.

Основні напрями у сфері розвитку освітнього потенціалу Хмельницької області мають передбачати всебічний розвиток інтелектуальних, духовних та фізичних здібностей особистості, приведення змісту освіти у відповідність із сучасними потребами особи і суспільства, забезпечення ринку праці висококваліфікованою робочою силою шляхом (табл.3.1):

Рис. 3.1. Принципи формування державної політики у сфері розвитку освітнього потенціалу

Примітка: складено за [64].

Окремо доцільно відмітити основні напрями діяльності закладів освіти, які потребують інвестицій з боку роботодавців:

- 1) підготовка, перепідготовка, спеціалізація, розширення профілю (підвищення кваліфікації) та стажування кадрів;
- 2) професійно-практична підготовка учнів, студентів, стажування викладачів;
- 3) організація працевлаштування випускників закладів освіти;
- 4) модернізація навчально-лабораторної бази закладів освіти;
- 5) підготовка кадрів вищої кваліфікації (кандидатів і докторів наук) у напрямках наукової діяльності, визначених спільно з роботодавцями;

Таблиця 3.1 - Основні напрями у сфері розвитку освітнього потенціалу Хмельницької області

Напря́м	Зміст реалізації
<p>Формування системи безперервного навчання громадян із запровадженням ступеневої підготовки, забезпечення реалізації програм перепідготовки кадрів і підвищення кваліфікації, створення умов для самоосвіти, що вимагатиме</p>	<p>відповідного законодавчого забезпечення; поліпшення системи ступеневої вищої освіти, що забезпечить безперервну освіту громадян; створення єдиної безперервної ступеневої професійно-технічної освіти; розробка гнучких програм сприяння самоосвіти; створення умов для забезпечення доступності вищої, післядипломної та професійно-технічної освіти для всіх верств населення:</p> <ul style="list-style-type: none"> - забезпечення оптимального співвідношення між державними і недержавними формами власності вищих, закладів освіти та закладів післядипломної освіти з урахуванням формування ринку освітніх послуг регіону; - формування механізму змішаного фінансування вищої та післядипломної освіти з залученням коштів як державного, так і бюджету Хмельницької області, а також коштів фізичних та юридичних осіб; - щорічно виділяти 10% бюджету області для покращення матеріально-технічних умов навчально-виховного процесу в середніх та вищих учбових закладах області.
<p>Оптимізація мережі системи вищої, післядипломної та професійно-технічної освіти з урахуванням потреб ринкової економіки</p>	<ul style="list-style-type: none"> - реорганізація мережі малочисельних закладів освіти у напрямі їх об'єднання; вирівнювання освітнього потенціалу області за рахунок трансформації мережі з метою усунення делокалізації закладів освіти і зменшення міграційних потоків молоді
<p>Посилення фахової і професійної орієнтації системи вищої, післядипломної та професійно-технічної освіти відповідно до потреб ринкової економіки</p>	<ul style="list-style-type: none"> - перепрофілювання мережі в напрямку ринкової економіки і реальних потреб обласного ринку праці; - розробка механізму прогнозування підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів вищої, післядипломної та професійно-технічної освіти відповідно до потреб галузей і регіональних ринків праці
<p>Удосконалення нормативно-правової бази для професійного навчання персоналу на підприємствах регіону відповідно до їх планів соціального розвитку, надання цим підприємствам державної та місцевої підтримки</p>	<ul style="list-style-type: none"> - реалізація правових актів згідно з чинним законодавством щодо надання пільг у системі оподаткування та інших на підприємствах, що здійснюють підготовку робітничих кадрів безпосередньо на виробництві; - сприяння упереджувачому навчанню працівників, які знаходяться під ризиком звільнення
<p>Інтеграція вищої, післядипломної та професійно-технічної освіти Хмельницької області у міжнародну освітню систему</p>	<ul style="list-style-type: none"> - приведення у відповідність національної законодавчо-правової бази проблем освіти до міжнародних стандартів; - розробка і реалізація міждержавних угод про використання кадрів вищої, післядипломної та професійно-технічної освіти за кордоном

Примітка. Складено автором.

- б) освітні та наукові проекти, спрямовані на підвищення якості підготовки кваліфікованих кадрів та впровадження інноваційних технологій.

У свою чергу, діяльність місцевих органів державної влади та місцевого самоврядування у регулюванні взаємовідносин роботодавців і закладів освіти має бути спрямована на: сприяння зміцненню і розвитку закладів освіти усіх форм власності, що функціонують на підвідомчій території; виділення цільових коштів з місцевого бюджету для проходження практики на підприємствах учнями, студентами, фахівцями закладів освіти; впровадження госпрозрахункових відносин між роботодавцями і навчальними закладами; сприяння працевлаштуванню випускників закладів освіти; інтеграцію освіти, науки і виробництва; сприяння встановленню тісних контактів між підприємствами і навчальними закладами на основі договорів; організація обміну професійним досвідом з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів роботодавців і закладів освіти на регіональному рівні тощо.

Освітній потенціал регіону виступає складною відкритою системою, що складається з двох груп елементів (речові та неречові), взаємопов'язаних та наділених певними властивостями. Ця система формується під впливом цілої низки факторів, а саме: політичні, організаційно-технічні, економічні, соціально-психологічні. Основними суб'єктами, які визначають відносини у рамках системи, є: заклади освіти, підприємства, консультаційні фірми, постачальники інформаційних послуг, науково-дослідні установи, органи державного управління, центри зайнятості, фінансово-кредитні установи, міжнародні організації, населення тощо. Схематично модель освітнього потенціалу відображена на рисунку 3.2.

Останнім часом має місце тенденція до підвищення ролі освітнього потенціалу в економічному розвитку держави та забезпеченні її

конкурентоспроможності. Виходячи з цього, доцільно розглядати освітній потенціал з економічної точки зору, зокрема, як:

- Ресурс: знання, уміння, навички, гуманітарні властивості, здатність до творчої праці є найціннішим активом людини (організації та держави), без якого неможливі матеріальне та духовне виробництво. Інформаційна економіка робить ставку на людину-носія інтелектуальних здібностей, творчого потенціалу і таланту.

Як ресурс освітній потенціал дає змогу розвивати виробництво, застосовувати новітню техніку і технології, підвищувати продуктивність праці, генерувати нові знання, й відтак впливає на ефективність виробництва виступає першоосновою розвитку економічного, науково-технічного та інноваційного потенціалів.

– Товар: основною властивістю будь-якого товару є його споживча вартість, тобто здатність задовольняти які-небудь людські потреби. В зв'язку з тим, що освітній потенціал людини задовольняє особисті соціальні потреби та потреби галузей економіки в кваліфікованих кадрах, має свою вартість і розподіляється шляхом продажу на ринку праці, він є товаром.

– Елемент ринку праці: будь-який носій освітнього потенціалу приймає участь у функціонуванні ринку праці шляхом пропозиції своєї робочої сили на ньому. При цьому чим вищим є освітній потенціал робочої сили, тим вищим є попит на неї.

– Фактор конкурентної боротьби: освітній потенціал, будучи, по-перше, головним активом людини як носія робочої сили, визначає її конкурентоспроможність на ринку праці, по-друге, основним нематеріальним активом організації, відіграє роль важелю ринкових переваг, збільшує її шанси до успіху через підвищення здатності робочої сили до якісної, кваліфікованої та продуктивної праці, інноваційної діяльності, по-третє, складовою національної інноваційної системи визначає міжнародну конкурентоспроможність держави.

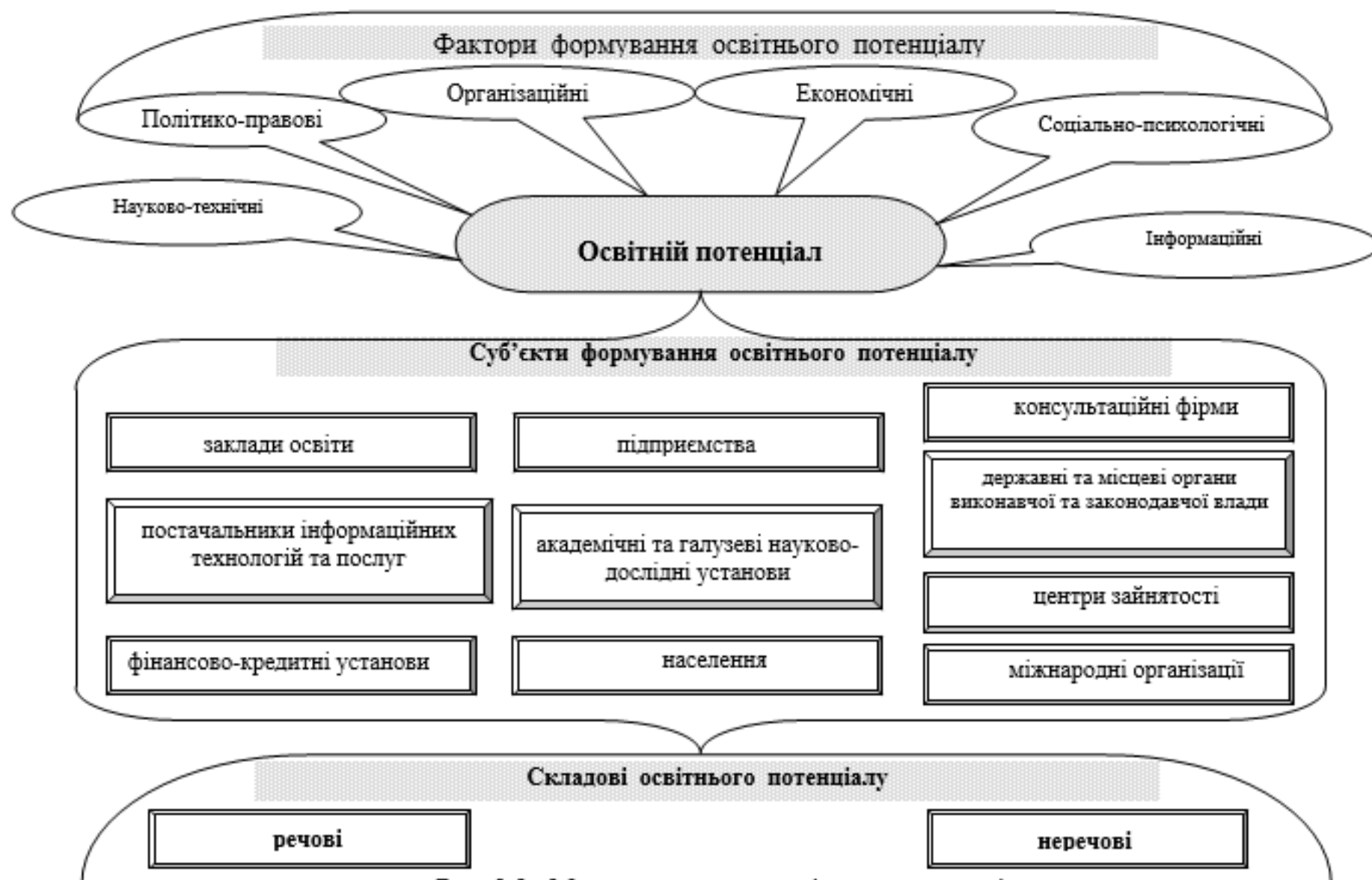

Рис. 3.2. Модель розвитку освітнього потенціалу

Примітка: складено автором

Слід підкреслити, що стан справ у освітянській галузі суттєво впливає практично на всі сфери суспільного життя, на формування ставлення населення до кардинальних суспільних трансформацій. Значні обсяги людських, матеріальних та фінансових ресурсів, які залучаються освітянською галуззю, роль освіти в соціальному та економічному розвитку спонукають до поглибленого вивчення масштабів і результатів освітянської діяльності та ефективного використання згаданих ресурсів. Тому освіта, відповідний освітній потенціал - це запорука майбутнього країни, важлива складова її національної безпеки. Без належної освіти держава, народ і культура не мають майбутнього.

В Україні, як і в інших високорозвинених країнах світу, освіта вважається однією з головних складових загальнолюдських цінностей. Особливості розвитку сучасної цивілізації, зростання ролі особистості, демократизація суспільства, інтелектуалізація праці і швидкий розвиток сучасних технологій потребують створення умов, за яких народ України, оволодіваючи сучасними знаннями, став би високорозвиненою інтелектуальною нацією, а формування цілісного, повноцінного освітнього потенціалу - одним із головних пріоритетів державного управління.

Вирішення зазначених вище проблем потребує розробки концептуальних напрямів розвитку освіти з поглибленим вивченням проблем, які виникають при запровадженні європейських стандартів освіти. При цьому важливо, державна політика у цій сфері формувалась з врахуванням інтересів конкретних суб'єктів, осіб, залучених у освітньому процесі.

3.2. Удосконалення науково-методичних підходів до аналізу та оцінки якості освітніх послуг

Як уже зазначалось, успіх радикальних соціально-економічних і політичних перетворень в Україні залежить насамперед від ефективності

формування освітнього потенціалу. При цьому особливо актуальним питанням є кадрове забезпечення освіти, у тому числі, освітніх послуг.

Аналіз вітчизняних законодавчих і нормативних документів у сфері освіти свідчить про наявність недоліків в існуючій системі стандартів освіти (зокрема, вищої освіти): відсутні процедури, методи оцінювання ефективності та конкурентоздатності освітніх послуг; процедури ліцензування, атестації й акредитації не направлені на оцінювання ефективності освіти; при відкритті нових напрямів підготовки не враховуються вимоги кінцевих споживачів; у закладах освіти практично не розвинена «культура оцінювання» освітніх послуг [64].

Таким чином, можна сформулювати вимоги до оцінювання ефективності та конкурентоздатності освіти, які полягають в:

- розвитку «культури оцінювання» ефективності та конкурентоздатності освітніх послуг закладів освіти;
- спрямованості оцінювання на прозорість отриманих результатів, відповідальність виконавців і звітність вищих закладів освіти перед своїми споживачами;
- визначенні процедур оцінювання ефективності освітніх послуг;
- аналізі й обґрунтуванні вибору показників і критеріїв конкурентоздатності освітніх послуг;
- розробці методів оцінювання освітніх послуг;
- врахуванні при відкритті нових напрямів підготовки вимог споживачів до освітніх послуг, таких як мінімальний час відриву від виробництва та відповідність нормативним вимогам.

Проведений аналіз науково-технічної літератури дозволяє визначити наступні групи показників оцінки ефективності освітніх послуг (Додаток А). Такий підхід передбачає виділення видів ефективності освітніх послуг вищих закладів освіти, а саме: економічна, соціальна, психологічна, з питань безпеки, а також управлінська.

Для оцінювання ефективності освітніх послуг також необхідно

сформувати групи експертів, в яких включити споживачів і науково-педагогічних працівників, що їх надають. Крім того, зарубіжний досвід свідчить про доцільність залучення до системи оцінювання представників підприємств, організацій, установ, що виступають своєрідними споживачами освітніх послуг, адже користуються перевагами, які надають їм кваліфіковані, професійно підготовлені працівники.

На особливу увагу заслуговує оцінювання соціальної та психологічної ефективності освітніх послуг. Основні показники, що характеризують соціальну і психологічну ефективність освітніх послуг відображені у таблиці 3.2. (табл. 3.2).

У свою чергу, для оцінювання конкурентоздатності освітніх послуг необхідно враховувати ряд їх специфічних особливостей (Додаток А):

по-перше, такого виду послуги невідчутні;

по-друге, процес виробництва і споживання освітніх послуг суміщені за часом;

по-третє, для освітніх послуг характерна невіддільність від джерела;

по-четверте, для освітніх послуг характерний непостійність їх якості, яка залежить від потенціалу викладача, наявності та стану матеріально-технічної бази;

по-п'яте, такі послуги неможливо заготовити і зберігати як товар.

Конкурентоздатність освітніх послуг можна визначити як комплексну характеристику послуги за певний період часу в умовах конкретного сегменту ринку освітніх послуг закладів освіти, що відображає перевагу перед конкурентами по ряду визначальних показників – фінансово-економічних, маркетингових, матеріально-технічних, кадрових і соціально-політичних, в також здібність освітньої установи до безкризового функціонування і своєчасної адаптації освітніх послуг до умов зовнішнього середовища, що змінюються.

Таблиця 3.2
Показники, що характеризують соціальну і психологічну ефективності
ОП закладів освіти

Соціальна ефективність ОП		Психологічна ефективність ОП	
1.	Забезпечення науково-педагогічних працівників соціальними пільгами	1.	Сучасний інтер'єр приміщень
2.	Чи існує у вищому навчальному закладі система страхування	2.	Приємна і охайна зовнішність науково-педагогічних працівників
3.	Чи існує система забезпечення житлом або поліпшення житлових умов співробітників	3.	Забезпечення співробітників їдальною або кафе
4.	Направлення науково-педагогічних працівників в пансіонати, будинки відпочинку і санаторії	4.	Зручний розклад занять
5.	Проведення екскурсій і культурно-масових заходів	5.	Доступ до Інтернету як джерелу сучасної інформації
6.	Участь в наукових конференціях і семінарах	6.	Створення сприятливих кліматичних умов роботи
7.	Організація і проведення науково-дослідних робіт	7.	Ввічливе і шанобливе відношення між співробітниками
8.	Стажування науково-педагогічних працівників у ведучих вітчизняних і зарубіжних ВНЗ	8.	Між науково-педагогічними працівниками і студентами існує атмосфера довіри і взаєморозуміння
9.	Чи існують дисциплінарні порушення у науково-педагогічних працівників?	9.	При веденні занять науково-педагогічні працівники використовують сучасні методи у викладанні
10.	Чи існує система заохочення науково-педагогічних працівників?	10.	Ясність і простота викладу учбового матеріалу, доступність його розуміння і сприйняття, чіткість і письменність мови

Примітка: складено за [17].

Враховуючи недостатню розробленість методики дослідження освітнього потенціалу території, у науковій літературі пропонується визначати його (V_o) за формулою [40]:

$$V_o = P_j W_{oj} + \sum_{i=1}^n \frac{P_i W_{oi}}{D_{ij}}, \quad (3.1.)$$

де P_j – кількість учнів, студентів j -го ($j = 1, 2, \dots, 25$) поселення (тис. осіб);

P_i – кількість учнів, студентів i -го ($i = 1, 2, \dots, 25$) поселення (тис. осіб);

W_{oj} – фонд загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти j -го ($j = 1, 2, \dots, 25$) поселення (людино-років);

W_{oi} – фонд загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти i -го ($j = 1, 2, \dots, 25$) поселення (людино-років);

D_{ij} – відстань від i -го до j -го поселення (км).

Рівень розвитку освітніх послуг розраховано на основі інтегральних коефіцієнтів локалізації освіти за формулою [40]:

$$IK_{lo} = (K_{Л1} + K_{Л2} + K_{Л3} + K_{Л4} + K_{Л5}) / 5, \quad (3.2.)$$

де $K_{Л1}$ – коефіцієнт локалізації дошкільної освіти в регіоні;

$K_{Л2}$ – коефіцієнт локалізації загальної середньої освіти в регіоні;

$K_{Л3}$ – коефіцієнт локалізації професійно-технічної освіти в регіоні;

$K_{Л4}$ – коефіцієнт локалізації вищої освіти I-II р. а. в регіоні;

$K_{Л5}$ – коефіцієнт локалізації вищої освіти III-IV р. а. в регіоні.

У процесі аналізу територіальної структури освітніх послуг важливого значення набуває оцінка відповідності розміщення закладів освіти до потреб населення. Доцільно також розраховувати коефіцієнт нерівномірності розміщення вищих закладів освіти як різницю між рангом регіону за чисельністю студентів у закладі освіти та рангом регіону за густотою населення.

На нашу думку, важливо визначити своєрідний “орієнтир” (тобто, показник), який стане підґрунтям для встановлення відповідності професійно-кваліфікаційного рівня працівників та їх конкурентоспроможності. Таким показником може бути коефіцієнт складності праці як похідний від професійно-кваліфікаційного рівня працівників. Таке твердження є підґрунтям для розробки методичних підходів до визначення конкурентоспроможності кадрів: з діалектичного взаємозв’язку професійно-кваліфікаційного рівня кадрів (K_1) та їх конкурентоспроможності (K) впливає зв’язок останньої зі складністю праці (K_2). З огляду на викладене визначаємо:

$$K = K_1 l_1 + K_2 l_2, \quad (3.3)$$

де l_1 - рівень ділових якостей працівника;

l_2 - результативність праці.

Отже, на нашу думку, методика аналізу та оцінки кадрового

забезпечення сфери освіти повинна полягати у комплексному підході до виявлення рівня кадрового забезпеченості освіти, що означає наявність таких основних груп показників: 1) економічних; 2) соціальних; 3) психологічних; 4) у сфері безпеки; 5) управлінських (з точки зору ефективної та якісної системи менеджменту та налагодженої системи прийняття управлінських рішень); 6) результативності (як б показували кінцеві результати наданих освітніх послуг з позиції конкурентоспроможності споживачів на ринку праці).

Освітній потенціал як основа формування інтелектуального, соціального та людського капіталів, людського фактора та людського потенціалу в сучасному суспільстві має неоднозначний характер і не зводиться до свого персоніфікованого прояву. На нашу думку, лише сукупний освітній потенціал (колективу підприємства, галузі, регіону, держави) є продуктивною силою, здатною забезпечити кількісні та якісні зрушення в соціально-економічному, духовному та політичному розвитку. Тому освітній потенціал у кінцевому підсумку є інтегральною характеристикою сукупності здібностей до складної та якісної праці, що визначає можливість спільності індивідуальних освітніх потенціалів примножувати національне багатство.

Оцінка ресурсного компонента освітнього потенціалу суспільства передбачає:

1) оцінку потенціалу системи освіти через дві групи показників: масштаби розвитку освітньої галузі та рівень розвитку освітньої галузі. Оцінка масштабу розвитку освітньої галузі полягає в ретроспективному та територіальному аналізі мережі закладів освіти та чисельності зайнятих у сфері освіти. Оцінка рівня розвитку освітньої галузі здійснюється за двома напрямками: оцінка рівня потенціалу галузі та оцінка рівня забезпеченості послугами галузі. З метою кількісної оцінки потенціалу освітньої галузі аналізуються: показники організації навчального процесу, які характеризують матеріально-технічну базу закладів освіти; показники

забезпеченості та якісного складу викладацьких кадрів; показники фінансового забезпечення освітньої галузі. Рівень забезпеченості населення освітніми послугами визначається на підставі таких показників: чисельність учнів/студентів загальноосвітніх закладів освіти, професійно-технічних закладів освіти та вищих закладів освіти у розрахунку на 10 тис. населення; показники, що відображають співвідношення населення, охопленого певною формою освіти, з населенням, яке може бути охоплене цією ж формою освіти;

2) оцінку освітнього потенціалу населення через такі групи показників: кількісні показники оцінки освітнього потенціалу населення (фонд освіти, агрегований індекс фонду освіти, індекс фізичного обсягу фонду освіти, індекс вартісного обсягу фонду освіти); показники рівня насиченості галузей економіки кваліфікованими кадрами (частка осіб з вищою, професійно-технічною та загальною середньою освітою в загальній чисельності зайнятих чи населення; коефіцієнт насиченості галузей економіки робітниками; коефіцієнт насиченості галузей економіки фахівцями; коефіцієнт випередження насиченості кваліфікованими робітниками; коефіцієнт випередження насиченості фахівцями з вищою освітою); показники використання освітнього потенціалу населення (втрати фонду освіти внаслідок безробіття, коефіцієнт використання фонду освіти).

При оцінці економічної ефективності освіти як результативного компонента освітнього потенціалу суспільства запропоновано виокремлювати два її аспекти: зовнішній та внутрішній. Зовнішня економічна ефективність освіти виявляється у додатковій вартості, що створюється кваліфікованою працею. Цей вид ефективності визначається такими обставинами: завдяки освіті людина перетворюється в головну продуктивну силу, що зумовлено набуттям нею в процесі навчання стратегічного ресурсу сьогодення – знань; праця людини з високим рівнем освітнього потенціалу приносить додатковий продукт, відтак вартість виробленої продукції перевищує витрати виробництва. Оцінка зовнішньої

економічної ефективності освіти може бути здійснена на підставі визначення узагальнюючих та часткових опосередкованих показників. Основним узагальнюючим показником зовнішньої економічної ефективності освіти є приріст валового внутрішнього продукту (ВВП), зумовлений кваліфікованою, а відтак продуктивною працею носіїв освітнього потенціалу. Тому можна стверджувати, що узагальнюючі показники зовнішньої економічної ефективності освіти відображають ефективність сукупних витрат на формування освітнього потенціалу суспільства. Часткові показники зовнішньої економічної ефективності освіти характеризують співвідношення витрат на підготовку кадрів для галузей матеріального виробництва та приросту ВВП.

Внутрішня економічна ефективність освіти характеризує раціональність господарювання всередині освітньої галузі, що знаходить своє вираження в економічності її функціонування та результативності праці, що відображає задоволення освітніх потреб населення. Основними показниками оцінки внутрішньої економічної ефективності освіти є: витрати на загальноосвітню та професійну підготовку; „віддача продукції” освітньої галузі (обсяги загальноосвітньої та професійної підготовки у вартісному виразі, тобто фонд освіти) у розрахунку на одного зайнятого у цій сфері, на одну гривну матеріальних витрат та на одну гривну основних фондів, що забезпечують загальноосвітню та професійну підготовку населення.

3.3. Перспективи забезпечення якісної освіти у регіоні

Прагнення ефективності освіти за рахунок попередження, раннього виявлення та швидкого усунення дефектів різних видів є потенційним джерелом підвищення якості освіти.

Під управлінням якістю освіти ми розуміємо цілеспрямовану діяльність, у якій її суб'єкти (органи управління освітою), за допомогою надання освітніх послуг та вирішення управлінських завдань, забезпечують

організацію спільної діяльності споживачів освітніх послуг (учнів, педагогів, батьків та ін.) та її спрямованість на якісне задоволення їх освітніх потреб.

Нові підходи до управління якістю освіти формуються в руслі нової парадигми управління освітою, яка включає децентралізацію, що передбачає делегування повноважень нижчим адміністративним рівням, зростання ролі органів місцевого самоврядування; автономію; перехід до поліцентричної системи. На етапі розвитку освіти зберігають свою актуальність і загальні принципи управління якістю, яких можна віднести комплексність, об'єктивність, наступність, оптимальність, випередження. Комплексність передбачає всебічний аналіз всієї сукупності умов освітньої діяльності, що забезпечує якість процесу, і якість досягнутих результатів.

В основі об'єктивності лежить можливість та необхідність точних та обґрунтованих вимірів об'єктів якості освіти. Спадкоємність відображає необхідність встановлення відповідності між освітніми програмами, що реалізуються на різних етапах навчання. Оптимальність визначає відповідність витрачених зусиль, засобів та часу якості досягнутого освітнього результату. Випередження передбачає врахування тенденцій розвитку освітньої системи, змін зовнішніх і внутрішніх умов здійснення освітньої діяльності, прогнозування проблем, що виникають, і своєчасне прийняття управлінських рішень щодо їх попередження. Перспективність передбачає спрямованість на вирішення актуальних та довгострокових завдань розвитку освіти.

Нові підходи до управління якістю освіти характеризуються такими особливостями:

- яскраво вираженим стимулюючим характером, опорою економічну зацікавленість суб'єктів управління;
- відмовою чи значним відходом від командно-адміністративних методів управління;
- пріоритетністю контролю за результатами освітнього процесу при скороченні контролю за його перебігом;

- пріоритетністю самоконтролю при аналізі та оцінці ходу освітнього процесу.

Проведене дослідження показало, що сьогодні мають місце такі основні тенденції у розвитку управління освітою:

- територіальна інтеграція освітніх установ.
- створення єдиного освітнього простору регіону.
- формування інформаційної культури муніципального управління освітою;
- створення комплексного забезпечення розвитку муніципальної системи освіти на основі процесів інформатизації.

У сфері інформатизації регіонального управління освітою можна виділити низку основних проблем:

- відсутність єдиної інформаційної системи для управління та моніторингу освітнього процесу;
- відсутність у більшості регіонів та муніципалітетів можливості реалізації управляючих інформаційних та аналітичних систем на рівні «програма як послуга» (хмарні послуги);
- відсутні єдині вимоги та інформаційні ресурси для утворення управлінських кадрів у галузі інформаційно-комунікаційних технологій;
- організація інформаційної взаємодії різних ієрархічних рівнів (освітня установа – територія (муніципалітет) – регіон – міністерство) не автоматизована, а здійснюється на основі електронного збору даних.

Таким чином, можна бачити, що основна тенденція в оптимізації системи управління освітою – це не лише зміна її структури та функціоналу, а й інформатизація самого процесу управління, де інформаційна культура займає найважливіше місце. Усе це є обґрунтуванням необхідності активізації робіт у напрямі підвищення рівня інформаційної культури управління освітою на регіональному рівні. На закінчення відзначимо, що процеси формування та розвитку нової освітньої системи активізуються нині майже переважають у всіх країнах.

ВИСНОВКИ

Магістерська робота спрямована на вирішення важливої соціальної та економічної проблеми, яка полягає в обґрунтуванні наукових засад та методичних підходів до формування та розвитку освітнього потенціалу Хмельницької області. Проведене нами дослідження дозволило зробити наступні висновки.

1. Під освітнім потенціалом пропонуємо розуміти цілісну, взаємозв'язану систему галузевих і територіальних утворень, що існує на базі територіального поділу праці й охоплює складові освітньої діяльності з метою забезпечення належного рівня підготовки кадрів та науково-технічного розвитку країни, регіону.

2. Сучасними закономірностями відтворення освітнього потенціалу суспільства є: розвиток безперервної освіти як гаранта адаптації людини до умов швидко змінюваного зовнішнього середовища та як умови розширення можливостей людини щодо оновлення знань; посилення гуманізації та гуманітаризації освіти внаслідок поглиблення глобальних проблем людства, швидкого розвитку інформаційних технологій, посилення інтеграційних процесів; обмеженість державного фінансування освіти в країнах з перехідною економікою та країнах «третього світу», внаслідок чого знижується кадровий потенціал системи освіти, відбувається комерціалізація освітніх послуг, посилюється диференціація закладів освіти, знижується доступність освіти для соціально вразливих верств населення; деформація ціннісних орієнтацій молоді, що виявляється у переважанні фактору матеріальної мотивації при виборі професії; неефективне використання освітнього потенціалу населення в результаті актуалізації проблем зайнятості; протікання процесів відтворення освітнього потенціалу в умовах інформатизації суспільства, що зумовило розвиток дистанційної форми навчання, становлення віртуального ринку освітніх послуг, впровадження інформаційних технологій навчання.

3. Науково-методичні підходи до оцінки освітнього потенціалу

регіону повинні ґрунтуватися на визначенні його ресурсного та результативного компонентів. Оцінка ресурсного компоненту охоплює: оцінку освітнього потенціалу населення через такі групи показників, як кількісні показники оцінки освітнього потенціалу населення, показники рівня насиченості галузей економіки кваліфікованими кадрами, показники використання освітнього потенціалу населення; оцінку потенціалу системи освіти на підставі двох блоків показників – показників масштабів розвитку освітньої галузі та показників рівня розвитку освітньої галузі. Методологічною основою оцінки результативного компонента освітнього потенціалу суспільства є виокремлення зовнішньої (макроекономічної) та внутрішньої економічної ефективності освіти.

4. Організаційно-економічний механізм формування освітнього потенціалу реалізується через державне регулювання освітньої галузі та призначений для забезпечення стійкої організації та функціонування освітньої системи. Міра його ефективності й досконалості визначається просторовими та часовими параметрами стабільного розвитку освітньої галузі і відповідно динамікою розвитку освітнього потенціалу суспільства.

5. У ході досліджень нами було здійснено аналіз освітнього потенціалу Хмельницької області. Можна зробити висновок про те, що цей регіон володіє досить потужним освітнім потенціалом. До основних освітніх показників освітнього потенціалу, які нами було більш детально досліджено, належать: кількість дошкільних закладів; кількість загальноосвітніх закладів освіти; кількість вищих закладів освіти I-II рівнів акредитації; кількість вищих закладів освіти III-IV рівнів акредитації; чисельність учнів у загальноосвітніх закладах освіти; чисельність вчителів у загальноосвітніх закладах освіти; кількість гімназій; кількість ліцеїв; кількість колегіумів; кількість навчально-виховних комплексів I ступеня, наукові кадри та організації, які виконують наукові та науково-технічні роботи. Проте за цими показниками Хмельниччина значно поступається не лише провідним освітнім та науковим центрам України, але й більшості інших міст та

регіонів.

6. Нами було виявлено такі проблеми розвитку освітнього потенціалу Хмельницької області: розширення можливостей для задоволення різноманітних освітніх потреб громадян, оптимізація мережі та контингенту соціальних дошкільних закладів освіти для дітей з особливими потребами; придбання автобусів для забезпечення перевезення учасників навчального процесу у сільській місцевості, які проживають за межами пішохідної доступності до шкіл; створення оптимальних умов для навчання, виховання та проживання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; розширення традиційних функцій дошкільних закладів через створення та введення в дію різних форм, моделей, типів закладів освіти; потребує вирішення на державному рівні питання створення механізму замовлення робітничих кадрів та працевлаштування випускників професійно-технічних закладів освіти.

7. На нашу думку, для вирішення визначених проблем необхідні: визначення найбільш актуальних проблем і протиріч нинішнього етапу у гуманітарно-інноваційній сфері; привернення уваги до науково-освітнього виміру національних інноваційних реформ та окреслення пріоритетів розбудови економіки знань в Україні; усунення негативних наслідків попереднього етапу реформаційних перетворень у освітній, науковій, науково-технічній та інноваційній сферах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В.П. Роздуми про освіту: Статті, нариси, інтерв'ю /В.П.Андрущенко. - К.: Знання України, 2005. - 804 с.
2. Арабьян К.К. Измерение человеческого капитала. – Режим доступу: http://science-bsea.narod.ru/2006/ekonom_2006/arabjan_izmerenie.htm
3. Богомолов В. А. Обзор бесплатных систем управления обучением. Режим доступу: http://ifets.ieee.org/russian/depository/v10_i3/html/9_bogomolov.htm
4. Брукинг Э. Интеллектуальный капитал / Э.Брукинг. - СПб.: Питер, 2001. - С. 26-35; 143-158.
5. Всемирный доклад по образованию 2000 “Право на образование: на пути к образованию для всех в течение всей жизни”. - Москва: Издательство ЮНЕСКО, Издательский Дом Магистр-Пресс, 2000. – 193 с.
6. Вульфсон Б. Л. Стратегия развития образования на Западе на пороге XXI века / Б.Л.Вульфсон. - Москва: Издательство УРАО, 1999. – 184 с.
7. Высшая школа. Основные постановления, приказы, инструкции. – [2-е изд.] / [под ред. А.М. Ходжаева]. – М.: Сов. наука, 1948. – 616 с.
8. Высшее образование в Украинской Советской Социалистической Республике. –К.: Вища шк., 1983. – 95 с.
9. Гаврилюк І.В. Розвиток персоналу як фактор конкурентоспроможності працівників та організації. - Режим доступу: http://www.nbuiv.gov.ua/e-journals/eui/2009_2/09givpto.pdf
10. Гуржій А., Методологічні засади оцінювання та прогнозування розвитку вищої освіти в Україні / А.Гуржій, В.Гапон // Вища освіта України. – 2006. – № 1. – С. 23-31.
11. Данилишин Б.М. Клиновий Д.В., Пепа Т.В. Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка України / [за наук. ред. Б.М. Данилишина]. - Ніжин: ТОВ "Видавництво "Аспект-Поліграф", 2007. - 688 с.
12. Делор Ж. Образование: сокрытое сокровище: Доклад Международной

- комиссии по образованию для XXI века, представленный ЮНЕСКО. - Paris: UNESCO, 1997. – 297 с.
13. Делор Жак. Освіта – справжній скарб / Жак Делор // Шлях освіти. – 1997. – № 3. – С. 2-5.
  14. Державне управління: філософські, світоглядні та методологічні проблеми: монографія / [Кол.авт.; За ред. В.М.Князева та ін.] / - К.: Вид-во НАДУ; Міленіум, 2003. - 320 с.
  15. Джурицкий А. Н. Развитие образования в современном мире /А.Н.Джурицкий. – Москва: “Владос”, 1999. – 200 с.
  16. Дубина О.М. Науковий потенціал території як об’єкт суспільно-географічного дослідження / О.М.Дубина // Вісник Київського університету. Сер. Географія. – 2006. – Вип. 52. – С. 54-55.
  17. Економічна природа та особливості розвитку освітнього потенціалу України: Автореф. дис... д-ра екон. наук: 08.01.01 [Електронний ресурс] / І.С. Каленюк; Київ. нац. екон. ун-т. — К., 2002. — 35 с.
  18. Економічний і соціальний розвиток України у 1995 році: Щорічна доп. Президента України про внутр. та зовніш. політику України. – К.: Україна, 1996. – 387 с.
  19. Ермольева Э.Г. Развитие высшего образования в Латинской Америке /Э.Г. Ермольева //Педагогика. – 1999. – № 3. – С. 109-116.
  20. Ефименко Г.Г., Красников В.М., Новоминский А.Н. Высшая школа Украинской ССР: успехи, проблемы развития /Г.Г.Ефименко, В.М.Красников, А.Н.Новоминский. – К.: Вища шк., 1978. – 326 с.
  21. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. – Режим доступу: [Електронний ресурс] // http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_015
  22. Задорожнюк И. Е. Перекресток на пути России к обществу знаний / И. Е. Задорожнюк // Экономика образования. – 2006. – № 4. – С. 4-19.
  23. Клинтон Билл. Образование – это проблема национальной безопасности /Билл Клинтон // Педагогіка толерантності. – 1998. – № 2.

- С. 108-118.
24. Колеснікова В.В. Трудовий потенціал як інструмент підвищення конкурентоспроможності підприємства АПК [Електронний ресурс] // <http://www.nbuiv.gov.ua/e-journals/vsunud/2009-6E/09kvvkra.htm>
  25. Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР).- 1996.- №30.- ст. 141.
  26. Кравченко Б. Соціальні зміни і національна свідомість в Україні ХХ ст.: Пер. з англ. – К.: Основи, 1997. – 423 с.
  27. Красняков Є.В. Перспективи освітянського законодавства України [Електронний ресурс] // http://www.nbuiv.gov.ua/e-journals/DUTP/2009_2/doc_pdf/Krasniakov.pdf
  28. Кремень В. Україна: альтернативи поступу (критика історичного досвіду) /В.Кремень, Д.Табачник, В.Ткаченко. – К.: ARC-UKRAINE, 1996. – 793 с.
  29. Кремень В.Г. Освіта і наука України: шляхи модернізації (Факти, роздуми, перспективи) /В.Г.Кремень. - К.: Грамота, 2003. - 216 с.
  30. Кремень В.Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати / В.Г.Кремень.- К.: Грамота, 2005.- 431с.
  31. Кульбіда Н.М. Теоретичні основи реформування систем освіти у країнах Європейського Союзу.- Режим доступу: http://www.nbuiv.gov.ua/e-journals/eui/2009_1/09knmkes.pdf
  32. Культура. Ідеологія Особистість: Методолого-світоглядний аналіз / В.Андрущенко, Л.Губерський, М.Михальченко. – К.: Знання України, 2002. – 578 с.
  33. Локшина О.І. Етапи розвитку стратегії Європейського Союзу у галузі освіти. - Режим доступу: <http://www.nbuiv.gov.ua/e-journals/ITZN/em2/content/07loiuet.html>
  34. Луговий В.І. Управління освітою: навч. посіб. / В.І.Луговий. – К.: Вид-во УАДУ, 1997. – 302 с.
  35. Лукичев Г. А. Трансграничное образование / Г. А. Лукичев // Высшее

- образование сегодня. – 2004. – № 4. – С. 28-34.
36. Майборода В.К. Вища педагогічна освіта в Україні: історія, досвід, уроки (1917-1985 рр.) /В.К. Майборода. – К.: Либідь, 1992. – 196 с.
  37. Мороз В. Рівень життя населення як індикатор виміру ефективності та результативності діяльності органів державної влади / В. Мороз // Актуальні проблеми державного управління: Зб. наук. пр.: У 2 ч. – Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2005. – № 2 (25). – Ч. 2. – С. 194 – 198.
  38. Мороз В.М. Динаміка змін якісних характеристик трудового потенціалу України у 2004 – 2006 рр. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/DeBu/2008-2/doc/2/06.pdf>
  39. Огнев'юк В.О. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку / В.О. Огнев'юк. – К.: Знання України, 2003. – 450 с.
  40. Освітній комплекс України: сучасний стан і напрями удосконалення територіальної організації: Автореф. дис... канд. геогр. наук: 11.00.02 [Електронний ресурс] / Т.Ю. Мельниченко; НАН України. Ін-т географії. — К., 2005. — 21 с.
  41. Осіпчук Т. М. Проблеми оцінювання людського капіталу.- Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Vpu/Ekon/2009_7/45.pdf
  42. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України.- Електронний ресурс.- Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/main.php?query=newstmp/06_03/2
  43. Погребняк В.П. Нова парадигма: реалії і проблеми (Розвиток національної освіти у світовому контексті) /В.П.Погребняк, А.Д.Ятченко // Рідна школа. – 1994. – № 12. – С. 2-7.
  44. Поплавська Ж. Ефект взаємодії. Синергізм в економіці /Ж.Поплавська// Вісн. НАН України. - 2001. - № 5.- С. 27-32.
  45. Поплавська Ж. Інтелектуальний капітал економіки знань /Ж. Поплавська, В. Поплавський // Вісник НАН України.- 2007.- № 2.-С.52-62.

46. Поплавська Ж.В., Поплавський В.Г. Економіко-філософські аспекти людського капіталу /Ж.В Поплавська, В.Г Поплавський// Вісн.НАН України. - 2002. - № 12. - С. 14-22.
47. Про вищу освіту: Закон України від 17.01.2002 р. №2984-III //Відомості Верховної Ради України (ВВР).- 2002.- N 20.- ст.134.
48. Про додаткові заходи щодо реалізації державної молодіжної політики: Указ Президента України від 29 берез. 2001 р. № 221/2001 // Освіта України: Нормат.-прав. док. - К.: Міленіум, 2001. - С. 449-453.
49. Про дошкільну освіту: Закон України від 11.07.2001р. //Відомості Верховної Ради України (ВВР).- 2001.- №49.- ст.259.
50. Про загальну середню освіту: Закон України від 13.05.1999р. №651-XIV //Відомості Верховної Ради України (ВВР).- 1999.- №28.- ст.230.
51. Про Національну доктрину розвитку освіти: Указ Президента України від 17.04.2002р. №347/2002. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=347%2F2002>
52. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки: Закон України від 9 січня 2007р. №537-V //Відомості Верховної Ради України (ВВР).- 2007.- №12.- ст.102.
53. Про позашкільну освіту: Закон України від 22.06.2000р. №1841-III //Відомості Верховної Ради України (ВВР).- 2000.- №46.- ст.393.
54. Про професійно-технічну освіту: Закон України від 10.02.1998р. №103/98-ВР //Відомості Верховної Ради України (ВВР).- 1998.- №32.- ст.215.
55. Селезнева Н.А. Размышления о качестве образования: международный аспект / Н. А. Селезнева // Высшее образование сегодня. – 2004. – № 4. – С. 35-44.
56. Семашко О. Проблеми і пріоритети державотворення в Україні в контексті міжнаціональних відносин (Досвід експертного дослідження) /О.Семашко // Вісник УАДУ. – 1997. – № 2. – С. 115-121.
57. Ситник Г. Національні цінності як основа прогресивного розвитку

- особистості, суспільства і держави /Г.Ситник // Вісн. НАДУ. – 2004. – Вип. 2. – С.369-374.
58. Скуратівський В. Гуманітарна політика в Україні: навч. посіб. /В.Скуратівський, В.Трощинський, С.Чукут. – К.: Вид-тво УАДУ; Вид-во “Міленіум”, 2002. – 262 с.
59. Стеченко Д. М. Державне регулювання економіки: навч. посібник /Д. М. Стеченко. — К.: МАУП, 2000. — 176 с.
60. Стеченко Д.М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика: навчальний посібник / Д.М.Стеченко.- [2-ге видання, випр.і доп.]- К.: Вікар, 2002.- 374с.
61. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2010 рр.) // Шляхом Європейської інтеграції. - К., 2004. - 416 с.
62. Сурмін Ю.П. Ціннісні процеси пострадянського суспільства: методологічний аспект: [зб. наук. пр. НАДУ] /Ю.П.Сурмін. – 2003. – Вип. 1. – С. 87-98.
63. Сучасні системи вищої освіти: порівняння для України / За заг. ред. В. Зубка. – К.: ВД “КМ Academia”, 1997. – 290 с.
64. Удосконалення нормативної бази оцінювання ефективності та конкурентоздатності освітніх послуг вищих закладів освіти України: автореф. дис... канд. техн. наук: 05.01.02 [Електронний ресурс] / Г.М. Бакуліна; Севастоп. нац. ун-т ядер. енергії та пром-сті. — Севастополь, 2009. — 22 с.
65. Удосконалення підготовки кваліфікованих кадрів на регіональному рівні (на прикладі Кіровоградської області України): Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.09.01 [Електронний ресурс] / О.А. Комарова; НАН України. Рада по вивч. продукт. сил України. — К., 2000. — 19 с.
66. Удосконалення системи планування та фінансування підготовки педагогічних кадрів: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.09.01 [Електронний ресурс] / О.П. Біницька; НАН України. Ін-т економіки. — К., 2002. — 20 с.

67. Філософія освіти ХХІ століття: проблеми і перспективи.: зб. наук. праць. Вип. 3 // За ред В.П.Андрущенка.-К.: Знання, 2000.- С.19.
68. Формування освітнього потенціалу суспільства: методологія, методика, практика: автореф. дис... д-ра екон. наук: 08.00.03 [Електронний ресурс] / О.А. Комарова; Держ. установа "Ін-т економіки та прогнозування НАН України". - К., 2009. - 40 с.
69. Хамініч С.Ю. Управління підприємством на засадах освітнього потенціалу / С.Ю.Хамініч. – Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ, 2006. – 288 с.
70. Чухно А. Інтелектуальний капітал: сутність форми і закономірності розвитку /А.Чухно // Економіка України. - 2002. - № 11.- С. 48-55; № 12. - С. 61-67.
71. Шевченко В.Б. Стан української освіти в Україні. - Режим доступу: <http://ualogos.kiev.ua/fulltext.html?id=626>
72. Background report. Meeting of OECD education ministers higher education: quality, equity and efficiency. – 27-28 June 2006. – Athens.
73. Education and Training in Europe: diverse systems, shared goals for 2010. The work programme on the future objectives of education and training systems. - <http://europa.eu.int/comm/education/policies>.
74. EU cooperation in higher education. – European Commission, Directorate-General for Education and Culture. – <http://europa.eu.int/comm/education>.
75. Private higher education establishments in Europe – the present condition and prospects of development / Edited by Jozef Szablowski. – Bialystok, 2005. – 220 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1 - Перелік регіональних освітніх програм у 2005-2020 роках

№ з/п	Назва програми	Коли і яким документом затверджена	Термін виконання програми
1.	Обласна програма “Вчитель” на 2002-2012 роки	Рішення третьої сесії обласної ради від 26 вересня 2002 року №7	2002-2012 роки
2.	Обласна програма “Шкільний автобус” на 2004-2010 роки	Рішення одинадцятої сесії обласної ради від 30 березня 2004 року №14-11/2004	2004-2010 роки
3.	Обласна програма розвитку і функціонування української мови на 2004-2010 роки	Рішення одинадцятої сесії обласної ради від 30 березня 2004 року №15-11/2004	2004-2010 роки
4.	Стратегія економічного та соціального розвитку Хмельницької області на 2004-2015 роки	Рішення тринадцятої сесії обласної ради четвертого скликання від 15 вересня 2004 року №4-13/2004	2004-2015 роки
5.	Обласна програма правової освіти населення на 2007-2010 роки	Рішення п'ятої сесії обласної ради п'ятого скликання від 20 грудня 2006 року №7-5/2006	2007-2010 роки
6.	Програма „Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці області” на 2006-2010 роки	Рішення п'ятої сесії обласної ради п'ятого скликання від 20 грудня 2006 року №11-5/2006	2006-2010 роки
7.	Середньострокова програма соціально-економічного розвитку Хмельницької області на 2007-2011 рр.	Рішення дев'ятої сесії обласної ради п'ятого скликання від 11 липня 2007 року №8-9/2007	2007-2011 роки
8.	Обласна програма поповнення бібліотечних фондів на 2008-2011 рр.	Рішення одинадцятої сесії обласної ради п'ятого скликання від 26 грудня 2007 року №6-11/2007	2008-2011 роки
9.	Програма впровадження профільного навчання у закладах освіти Хмельницької області на 2008-2010 роки	Рішення тринадцятої сесії обласної ради п'ятого скликання від 26 березня 2008 року №11-13/2008	2008-2010 роки
10.	Програма підготовки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування – випускників інтернатних закладів до самостійного життя на 2008-2011 роки	Рішення тринадцятої сесії обласної ради п'ятого скликання від 26 березня 2008 року №12-13/2008	2008-2011 роки
11.	Обласна Програма роботи з обдарованою молоддю на 2008-2010 роки	Рішення п'ятнадцятої сесії обласної ради п'ятого скликання від 11 червня 2008 року №17-15/2008	2008-2010 роки
12.	План заходів з реалізації Стратегії регіонального розвитку Хмельницької області на 2021 – 2023 роки	Рішення обласної ради від 20.12.2019 № 50-29/2019	2021-2023 роки
13.	Стратегія розвитку Хмельницької області на 2021-2027 роки	Рішення обласної ради від 20 грудня 2019 року № 49-29/2019	2021-2027 роки
14.	Програма економічного та соціального розвитку Хмельницької області на 2021 рік	Рішення обласної ради від 08 квітня 2021 року № 39-4/2021	2021 рік
15.	Обласна цільова соціальна програма розвитку фізичної культури і спорту на 2018-2021 роки	Рішення обласної ради від 22.12.2017 № 56-17/2017 (зі змінами)	2018-2021 роки
16.	Обласна цільова соціальна програма «Молодь Хмельниччини» на 2021 рік	Рішення обласної ради від 08.04.2021 №34-4/2021	2021 рік
17.	Регіональна програма інформатизації «Цифрова трансформація Хмельниччини» на 2021 – 2023 роки	Рішення обласної ради від 08.04.2021 №59-4/2021	2021-2023 роки

Примітка: * - у межах фінансування галузі.

Таблиця Б.1 - Показники якості, що характеризують конкурентоспроможності освітніх послуг закладів освіти

№ з/п	Найменування показників якості
<i>Кадрове забезпечення</i>	
1.	Педагогічний стаж науково-педагогічних працівників
2.	Професіоналізм науково-педагогічних працівників
3.	Дисциплінованість науково-педагогічних працівників
4.	Науково-педагогічні працівники кафедри приємної і охайної зовнішності
5.	Науково-педагогічні працівники проявляють індивідуальний підхід до студентів
6.	Надання керівництвом підтримки викладачам для ефективної роботи із студентами
7.	Періодичне підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників
<i>Навчально-методичне забезпечення</i>	
8.	Наявність нормативно-методичних документів по дисциплінах
<i>Інформаційне забезпечення</i>	
9.	При веденні занять науково-педагогічні працівники використовують сучасні методи у викладанні
<i>Науково-дослідна діяльність</i>	
10.	Основні наукові напрями і визнані наукові школи
11.	Участь науково-педагогічних працівників в науково-практичних і науково-методичних конференціях
<i>Якість проведення навчальних занять науково-педагогічних працівників</i>	
12.	Організація проведення лекційних занять (початок і закінчення занять, порядок, наявність і дисципліна навчальних, облік в журналах, вимогливість і доброзичливість)
13.	Контроль засвоєння вивченого навчального матеріалу (окрім лекцій)
14.	Якість методичного забезпечення занять
15.	Забезпечення умов для індивідуальної роботи на робочих місцях (навчальні посібники, учбово-лабораторне устаткування)
16.	Вільне володіння учбовим матеріалом, логічність і послідовність викладу
17.	Зв'язок з сучасними досягненнями науки і техніки, розкриття фізичної суті явищ і процесів
18.	Прикладна спрямованість для аудиторії, показ значущості питань, що вивчаються, для подальшого навчання і майбутньої професійної діяльності
<i>Характеристика діяльності докторантури і аспірантури</i>	
19.	Захищено науково-педагогічними працівниками докторських дисертацій
20.	Захищено науково-педагогічними працівниками кандидатських дисертацій
<i>Міжнародні зв'язки з навчальними закладами і організаціями кафедри</i>	
21.	Участь науково-педагогічних працівників в міжнародних науково-практичних і науково-методичних конференціях і т.д.

Примітка: складено за [17; 64].

Таблиця В.1 - Класифікація видів ефективності освітніх послуг закладів освіти

Вид	Характеристика	Порядок розрахунку
Економічна	властивість освітніх послуг (ОП), що описуються за допомогою показників і критеріїв, що характеризують економічну доцільність, затребуваність, одержуваний цільовий ефект, зменшення витрат на усунення невідповідностей і підвищення задоволеності споживачів ОП	$\mathcal{E}_K = f(t; A; B; C)$ А – вартість підготовки магістрів, які відрahовані до випуску; В – вартість підготовки магістрів, по яких представлені рекламації, включає витрати на надані ОП протягом періоду навчання; С – вартість навчання магістрів, які перекваліфіковувалися, складається зі всіх витрат на надані ОП протягом всього навчання; t – час корисної віддачі.
Соціальна	властивість ОП, що описується за допомогою показників, що характеризують доцільність для суспільства, затребуваність і корисність ОП, а також розвиток закладу освіти і суспільства в цілому	Експертними методами
Психологічна	властивість ОП, що описується за допомогою показників, що характеризують психологічну, кліматичну і організаційну комфортність, задоволеність споживача і виробника ОП	
У сфері безпеки	властивість ОП, що описується за допомогою критеріїв, що характеризує безпеку надання, споживання і використання ОП	$Ц_3 = \frac{\sum_{i=1}^k N_{1i} \Theta_{1i} + \sum_{i=1}^k N_{2i} \Theta_{2i}}{\sum_{i=1}^k N_i \mathcal{I}_i}$ $\sum_{i=1}^k N_i \mathcal{I}_i$ – витрати за рік на випуск всіх спеціальностей $\sum_{i=1}^k N_{1i} \Theta_{1i} + \sum_{i=1}^k N_{2i} \Theta_{2i}$ – загальний ефект від випуску фахівців
Система менеджменту якості	властивість ОП, що описується за допомогою показників і критеріїв, що характеризують наявність діючої системи менеджменту у закладі освіти, кількість ефектів, раціоналізацію витрат на розробку, впровадження і аудит менеджменту, а також задоволеність споживачів	$K_{\mathcal{E}\phi}^{CK} = \frac{\sum_{i=1}^{i=n} \mathcal{E} \phi_i}{B_{CK}^p + B_{CK}^b + B_{CK}^a}$ Эф- ефективність однієї з складових ефекту системи якості; i - число складових ефекту системи; B_p - витрати на розробку системи якості; B_b - витрати на впровадження системи якості; B_a - витрати на аудит системи якості.
Управлінських рішень	властивість ОП, що описується за допомогою показників, що характеризують якість приймаємих управлінських рішень в процесі надання ОП, а також максимально можливий очікуваний інтегральний ефект рішення при наданні ОП і вірогідності реалізації даного рішення	$\mathcal{E}_{0ч} = \mathcal{E}_{max} + (1 - \mathcal{E}) \mathcal{E}_{min}$ $\mathcal{E}_{0ч}$ – очікуваний інтегральний ефект рішення в процесі ОП; $\mathcal{E}_{max}$ і $\mathcal{E}_{min}$ – найбільше і найменше з математичних очікувань інтегрального ефекту; $\mathcal{E}$ – норматив для обліку невизначеності ефекту, що відображає систему переваг керівника в умовах невизначеності
Системи вищої школи як процесів ОП	властивість ОП, що характеризує ефективність діяльності кожного з елементів одного рівня у відсутність інших, а також число елементів в освіті за умови системного підходу до оцінювання і маючи всі дані	$S_{\bar{p}_1, \dots, \bar{p}_n} = s_1 \dots s_n a^{-n} - b_1 \dots b_n$ де s_i – кількість елементів в системі вищої школи; a, b - елементи одного рівня у відсутність інших

Примітка: складено за [17; 64].

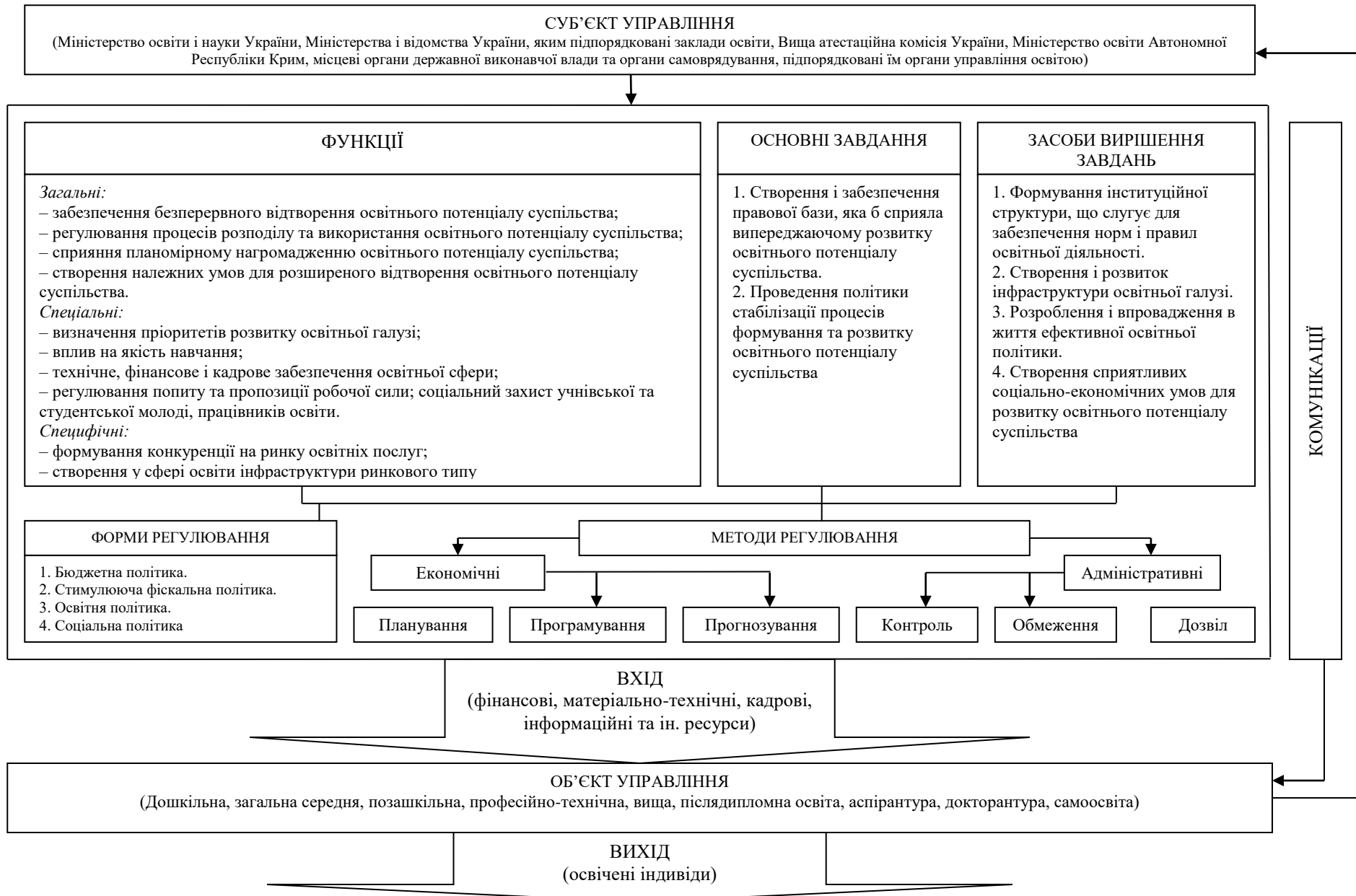

Рис. Г.1 - Організаційно-економічний механізм формування освітнього потенціалу регіону

Джерело: [68].

Таблиця Д.1 - Елементи організаційно-економічного механізму формування освітнього потенціалу регіону

Елементи	Заходи, що включає
законодавчо-правовий	<p>заходи із забезпечення соціальних гарантій громадян в одержанні освіти будь-якого рівня;</p> <p>розробка нормативних, законодавчо-правових актів, що забезпечують функціонування освітньої галузі, регулюють взаємовідносини між державою, навчальними закладами та споживачами освітніх послуг;</p> <p>удосконалення діючого законодавства щодо запровадження нових механізмів фінансового забезпечення освітньої галузі; забезпечення правових основ для підвищення якості підготовки; забезпечення узгодженості індивідуальних освітніх та державних потреб у кваліфікованих кадрах</p>
економічний	<p>запровадження державної фінансової політики, яка б забезпечувала відтворення матеріально-технічної бази та кадрового потенціалу освітньої сфери;</p> <p>цільова економічна підтримка споживачів освітніх послуг шляхом освітнього субсидування, кредитування та страхування;</p> <p>стимулювання розвитку меценатства в освітній сфері</p>
соціальний	<p>забезпечення державних соціальних стандартів у галузі освіти;</p> <p>удосконалення механізму надання освітніх послуг соціально вразливим верствам населення;</p> <p>розширення сфери прикладання праці з метою збалансування попиту та пропозиції робочої сили на ринку праці;</p> <p>розширення обсягів підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації незайнятого населення, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності незайнятих трудовою діяльністю громадян</p>
організаційний	<p>створення ефективної організаційної структури управління освітньою галуззю;</p> <p>матеріально-технічне, наукове та кадрове забезпечення освітньої сфери;</p> <p>створення системи моніторингу розвитку освітнього потенціалу суспільства;</p> <p>забезпечення координації заходів із формування та розвитку освітнього потенціалу суспільства з іншими напрямками соціальної політики</p>

Примітка. Складено автором.

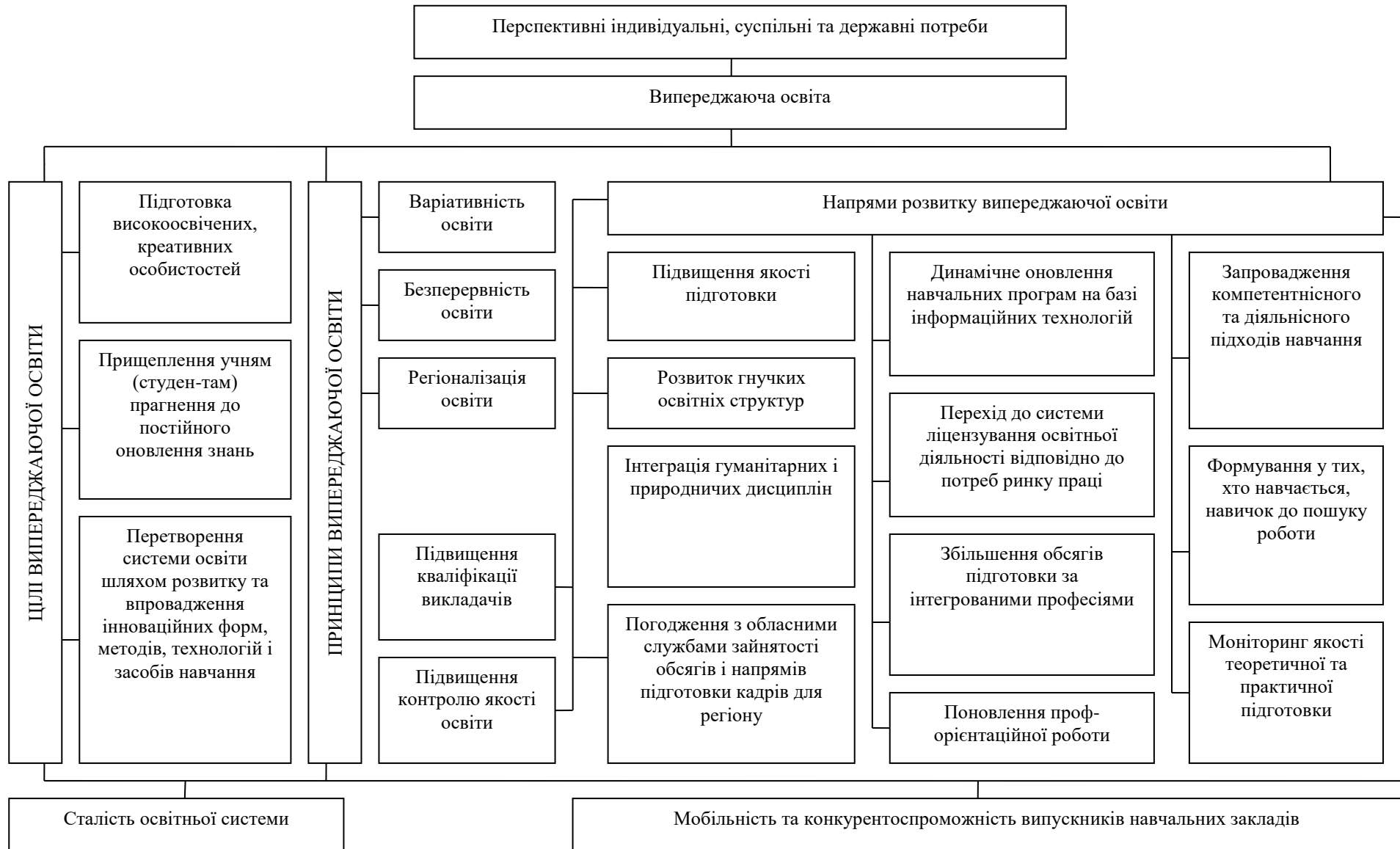

Рис.Е.1 - Модель випереджаючої освіти

Виконала:

Студентка магістратури за спеціальністю 281
Публічне управління та адміністрування денної
форми навчання

« ____ » _____ 2021 р.

Підпис

Оксана КАВЕЦЬКА

Ініціали, прізвище

Науковий керівник:

доцентка кафедри публічного управління та
адміністрування, кандидатка економічних наук,
доцентка

« ____ » _____ 2021 р.

Підпис

Олена ХИТРА

Ініціали, прізвище

Робота допущена до захисту:

завідувач кафедри публічного управління та
адміністрування, д.держ.упр, доцент

« ____ » _____ 2021 р.

Підпис

Едуард ЩЕПАНСЬКИЙ

Ініціали, прізвище